

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Annika Madissoon

**Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide lahendatavuse
analüüs juhitamatute konfliktide mudeli põhjal**

Magistritöö

Juhendaja: Rein Toomla, MA

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
/ Annika Madisson /

Lühikokkuvõte

Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid on ilmekaks näiteks pikaleveninud ja raskesti lahendatavatest konfliktidest, mis on pälvinud akadeemikute ja poliitikute tähelepanu juba aastakümneid. Senised uurimused on mõlema konflikti puhul valdavalt keskendunud võimalikele (poliitilistele) lõpplahendustele. Käesolev magistritöö aga uurib Küprose ja Moldova-Transnistria konflikte uue vaatenurga alt analüüsides neid lahendatavuse perspektiivist, eesmärgiga anda mõlema juhtumi puhul hinnang nende konfliktide juhitamatuse määrale, et paremini selgitada, miks Küprose ja Moldova-Transnistria küsimused endiselt lahenduseta on. Läbiviidava analüüsi teoreetiline põhi tugineb Peter T. Colemani juhitamatute konfliktide mudelile ja tema juhitamatute konfliktide tunnustele. Empiiriline andmestik koosneb Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide ekspertide ekspertarvamustest, mis sisalduvad autori enda poolt koostatud väliuuringu aruannetes. Valdavalt kvalitatiivse analüüsi läbiviimisel on kasutatatud suunatud sisuanalüüsi meetodit. Analüüsi eesmärgiks on vastata kahele uurimisküsimusele. Esiteks, millised Colemani juhitamatute konfliktide tunnused Küprose ja Moldova-Transnistria juhtumite puhul ekspertarvamustes avalduvad ning teiseks, milline on avaldunud tunnuste tugevus. Analüüsi tulemusena selgus, et mõlema konflikti näitel avalduvad ekspertarvamustes kõik viis Colemani juhitamatute tunnuste kategooriat, kuid nende kategooriate alla koondatud kaheteistkümnest tunnusest ei leidnud kinnitust Küprose konflikti puhul üks ja Moldova-Transnistria konflikti puhul koguni kolm. Olles hinnanud ka iga Colemani juhitamatute tunnuste kategooria avaldumise tugevust, selgus, et kui Küprose juhtumi näitel saab koguni kolmele tunnuste kategooriale viiest anda hinnangu „väga tugev“, ühele „tugev“ ja ühele „keskmine“ siis Moldova-Transnistria konflikti puhul avalduvad juhitamatutele konfliktidele omased tunnused kolme kategooria puhul vaid „nõrgal“ tasemel, ühel juhul „keskmisel“ ja ühel juhul „tugevalt“. Selle põhjal võib kokkuvõtvalt järeldada, et lahendatavuse perspektiivist omab Küprose konflikt ekspertarvamuste järgi pigem juhitamatutele konfliktidele omaseid karakteristikuid, samas kui Moldova-Transnistria küsimuse puhul on konflikti juhitamatusele viitavaid tunnuseid vähem ning seda konflikti võiks seetõttu liigitada pigem juhitavaks/lahendatavaks konfliktiks Colemani mõistes.

Sisukord

Lühikokkuvõte	3
Sisukord	4
Sissejuhatus	5
1. Uurimuse teoreetiline baas	7
1.1 Juhitamatute konfliktide mudel	8
1.1.1 Dünaamiliste süsteemide perspektiiv.....	9
1.1.2 Juhitamatute konfliktide tunnused/muutujad.....	12
1.1.3 Kriitika	21
2. Metodoloogia	22
2.1 Uurimustöö eesmärk ja uurimisküsimused	22
2.2 Empiiriline andmestik – ekspertarvamused	23
2.3 Uurimismeetod	24
3. Empiiriline analüüs	27
3.1 Konflikti kontekstist, taustast tulenevad tunnused	27
3.2 Konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused	32
3.3 Osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted.....	36
3.4 Konflikti protsessidega seotud tunnused	40
3.5 Konflikti tagajärgedega seotud tunnused	45
Järeldused.....	49
Kokkuvõte	59
Kasutatud kirjandus.....	62
Lisa 1 – Uurimuses kasutatud ekspertide taust	65
Lisa 2 - Väliuuringu aruanne – „Etniline konflikt Küprosel“	68
Lisa 3 - Väliuuringu aruanne – „Setsessionistlik konflikt Moldovas“	74
Summary	79

Sissejuhatus

Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid on pälvinud politoloogide tähelepanu juba aastakümneid. Nende lahendamine on hoolimata korduvatest katsetest osutunud ületamatuks väljakutseks nii konflikti osapooltele endile kui rahvusvahelisele kogukonnale. Akadeemiline kirjandus on Küprose konflikti käsitlenud valdavalt etnilise konflikti vaatenurgast ning Moldova-Transnistria konflikti kui poliitilist konflikti. Neile keerulistele kaasustele on lähenetud nii rahvusvahelise õiguse, setsessiooniteooriate, regionalismi, euroopastamise kui identiteedipoliitika perspektiivist.

Senised uurimused nende juhtumite kohta on peamiselt analüüsinud võimalikke tulevikustsenaariumeid ehk keskendunud (poliitilisele) lõpplahendusele, kuid minu hinnangul ei selgita need siiski piisavalt põhjuseid, miks Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid endiselt lahenduseta on. Mulle teadaolevalt ei ole senimaani ei Küprose ega Moldova-Transnistria konflikti käsitletud nende juhitavuse/lahendatavuse vaatenurgast ning minu isiklikuks panuseks on käesoleva uurimusega see tühimik täita. Selleks olen oma magistritöö üles ehitanud juhitamatute konfliktide teoreetilisele mudelile ja sellest tulenevatele juhitamatute konfliktide tunnustele.

Juhitamatu konflikti kui eraldiseisva nähtuse analüüsimise ning selle üle teoretiseerimisega on põhjalikumalt tegeletud alles viimase kümnendi jooksul, mistõttu võib öelda, et tegemist on võrdlemisi värske uurimisvaldkonnaga. Sellest hoolimata julgen väita, et konfliktijuhtimise vaatenurgast on tegemist paljulubava lähenemisega, mis pakub uusi võimalusi taoliste pikaleveninud konfliktide uurimiseks nagu seda on Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid. Kõige suurema panuse juhitamatute konfliktide teooria arendamiseks on teinud Peter T. Coleman, kes on kokku võtnud ja süstematiseerinud varasemad käsitlused raskestilahendatavatest ja kauakestnud konfliktidest ning koostanud põhjaliku ning ülevaatliku mudeli juhitamatutele konfliktidele omaste tunnuste kohta.

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks on analüüsida Küprose ja Moldova-Transnistria konflikte Colemani juhitamatute konfliktide tunnuste põhjal, et anda hinnang kummagi konflikti juhitamatuse määrale. Minu magistritöö teeb omalaadseks analüüsiv empiria

- nimelt kasutatakse uurimuse andmestikuna mitte nende kahe konflikti kohta arvukalt olemasolevat akadeemilist kirjandust, vaid autori enda poolt väliuuringu tulemusena koostatud väliuuringu aruandeid ning nendes sisalduvaid ekspertarvamusi. Ekspertarvamuste põhjal analüüsi teostamise üheks ajendiks on ühtlasi ka soov juhtida tähelepanu sellele, et taoliste praktiliste kursuste abil nagu Tartu Ülikooli riigiteaduste instituudi poolt korraldatud väliuuringud on võimalik produtseerida tulemuslikult ka juhtumianalüüsi.

Magistritöö koosneb kolmest sisulisest osast: uurimuse teoreetiline baas, metodoloogia ning empiiriline analüüs. Esimene, teoreetiline osa annab ülevaate Colemani mudelist ja juhitamatute konfliktide tunnustest ning nende kategoriseerimisest. Teises, metodoloogia peatükis tuuakse välja käesoleva uurimistöö eesmärk ja sõnastatakse uurimisküsimused, mis aitavad püstitatud eesmärki täita. Metodoloogia osas selgitatakse ka empiirilise andmestiku päritolu ning põhjendatakse ekspertarvamuste kasutamist antud töös. Seejärel antakse täpsem ülevaade empiirilise analüüsi teostamisel kasutatavast uurimismeetodist, milleks on kvalitatiivne sisuanalüüs, täpsemalt suunatud sisuanalüüsi meetod.

Kolmandas sisulises peatükis viiakse läbi andmestiku ehk ekspertarvamuste analüüs kasutades kirjeldatud uurimismeetodit ja tuginedes etteantud teoreetilisele raamistikule. Empiirilise analüüsi tulemused võetakse kokku sellele osale järgnevas järelduste peatükis, mis sisaldab ka uurimuse käigus tehtavaid avastusi või täpsustavaid tähelepanekuid ning selles osas antakse hinnang ka kasutatud ekspertarvamustele. Empiirilise analüüsi tulemusena peavad saama vastatud püstitatud uurimisküsimused ning täidetud käesoleva töö põhieesmärk, milleks on välja selgitada, kas Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid omavad pigem juhitamatutele või juhitavatele konfliktidele omaseid karakteristikuid ehk kuivõrd suudab Colemani juhitamatute konfliktide mudel kirjeldada antud kahte konflikti.

1. Uurimuse teoreetiline baas

Pikaleveninud juhitud konfliktid (ingl k *protracted intractable conflicts*) on rahvusvaheliste suhete teoreetikute jaoks veel võrdlemisi uus uurimisvaldkond. Peamiselt juhtumianalüüside näitel on seda teemat puudutatud küll juba paarkümmend aastat¹, kuid juhitud konflikti kui eraldi analüüsi vajava nähtuse uurimise ja defineerimisega on põhjalikumalt tegeletud alles viimase kümnendi jooksul. Tegemist on väga interdistsiplinaarse valdkonnaga, millele on rohkemal või vähemal määral lähenetud nii politoloogia, sotsiaalsühholoogia, arengusühholoogia, õiguse-, majanduse- ja haridusteaduse vaatenurgast. Peamisteks autoriteks, kes juhitud konfliktide mudelit viimase kümnendi jooksul järjepidevalt arendanud on, võib pidada Colorado Ülikooli taustaga Guy Burgessi ja Heidi Burgessi² ning Peter T. Colemani.

Juhitud konflikti kui mõistet ei ole tänu tema keerukusele võimalik lühidalt kõikehõlmavalt defineerida. Seetõttu on akadeemilises kirjanduses juhitud konflikti nähtust püütud selgitada ja kontseptualiseerida peamiselt tema tunnuste/karakteristikute kaudu ning läbi võrdluse juhitud ehk lahendatavate konfliktidega (ingl k *tractable conflicts*). Kõige põhjalikuma ja terviklikuma käsitlemisega on välja tulnud Colorado Ülikooli professor Peter T. Coleman, kes koos arvukate kaasautorite abiga on viimase kümnendi jooksul pühendanud juhitud konfliktidele teoreetilise mudeli väljatöötamiseks arvukalt teaduslikke artikleid ja raamatuid³. Tema hindamatuks

¹ Üheks esimeseks põhjalikumaks teoseks juhitud konfliktidest võib pidada järgmist juhtumianalüüside põhjal koostatud esseede kogumikku: *Intractable Conflicts and Their Transformations*. Edited by Louis Kriesberg, Terrell Northrup, and Stuart Thorson. New York: Syracuse University Press, 1989, 249 p. Viimaste aastate põhjalikum kogumik: *Grasping the Nettle: Analyzing Cases of Intractable Conflict*. Edited by Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, Pamela Aall. Washington, D.C. : United States Institute of Peace Press, 2007, 410 p.

² Guy ja Heidi Burgessi eestvedamisel on käivitatud veebikeskkond, mis jagab juhitud konfliktide teematist teavet, esseid ning korraldab kursusi.

[<http://www.BeyondIntractability.org>] 27.04.2013

³Näiteks: Coleman, P.T. *Intractable Conflicts*. - *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. Edited by Morton Deutsch, Peter T. Coleman. San Francisco: Jossey-Bass, 2000, pp. 428-450; Coleman, P.T. *Characteristics of Protracted, Intractable Conflict: Toward the Development of a Metaframework-I*. - *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2003, Volume 9, Issue 1, pp. 1-37; Coleman, P.T. *Paradigmatic Framing of Protracted Intractable Conflict: Toward the Development of a Meta-Frame-work-II*. - *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2004, Volume 10, Issue 3, pp. 197-235; Coleman, P.T. *Conflict, Complexity, and Change: A Meta-Frame-work for Addressing Protracted, Intractable Conflicts-*

panuseks võib pidada juhitud konfliktide tunnuste põhjalikku kaardistamist ja süstematiseerimist, tänu millele on võimalik iga konkreetse juhtumi puhul testida, kas ja kui palju omab konkreetne konflikt juhitud konfliktidele omistatud karakteristikuid.

Coleman jätkas juhitud konfliktide teooria edasiarendamist pakkudes välja omapoolse mudeli, kuidas taolisi äärmiselt keerulisi konflikte lahendada (Vallacher *et al.* 2011). Kuna antud uurimuse eesmärgiks ei ole analüüsida Kuproose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul seniseid katseid neid lahendada, vaid testida kuivõrd leiab Colemani kontseptsioon juhitud konfliktidest ja nende karakteristikutest kinnitust nende kahe pikaleveninud konflikti puhul siis ei ole antud uurimuses Colemani lähenemist juhitud konfliktide lahendamisele analüüsitud. Küll aga võiks see olla aluseks mõnele järgmisele uurimusele.

1.1 Juhitud konfliktide mudel

Konflikte võib kategoriseerida erinevatel alustel. Enim levinud on konfliktide jagamine osalejate (näiteks rahvusvaheline, siseriiklik, perekondlik), probleemistiku (etniline, majanduslik, poliitiline) ja intensiivsuse järgi. Juhitud konfliktide teoreetikut keskenduvad aga hoopis konflikti üldistele karakteristikutele/tunnustele, sest iga konflikti iseloomustavad erinevad tunnused/muutujad, mis viitab vajadusele neile ka erinevalt läheneda. Juhitud konfliktide mudeli järgi jaotatakse konfliktid juhitud konfliktideks ja juhitud konfliktideks vastavalt nende puhul esinevatele tunnustele ning nende esinemise määrale.

III. - Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 2006, Volume 12, Issue 4, pp. 325-348; Coleman, P.T., Vallacher, R.R., Nowak, A., Bui-Wrzosinska, L. Intractable Conflict as an Attractor: A Dynamical Systems Approach to Conflict Escalation and Intractability. - American Behavioral Scientist, July 2007, Vol. 50, No. 11, pp. 1454-1475; Vallacher, R.R., Coleman, P.T., Nowak, A., Bui-Wrzosinska, L. Rethinking Intractable Conflict: The Perspective of Dynamical Systems. - Peace Psychology Book: Conflict, Interdependence, and Justice: The Intellectual Legacy of Morton Deutsch. Edited by Peter T. Coleman. Peace Psychology Book Series, Springer, 2011, Volume 11, pp 65-94.

Colemani põhjalik mudel tugineb varasematele käsitlustele keerulisematest sotsiaalsetest konfliktidest, mis ei allu tavapärastele traditsioonilistele konfliktide lahendamise meetoditele ja mis vajavad seetõttu erilist ning uut lähenemist. Mõne olulisema näitena selleteemalisest varasemast akadeemilisest kirjandusest võib välja tuua sügavalt juurdunud konfliktide (ingl k *deeply-rooted conflicts*) käsitluse (Burton, 1987), Rothmani (1997) identiteedipõhised konfliktid (ingl k *identity-based conflicts*) ning Azari (1990) pikaleveninud sotsiaalsed konfliktid (ingl k *protracted social conflicts*). Ka need autorid on uurinud erinevaid keerulisi ja kauakestnud konflikte, püüdes lisaks juhtumiuuringutele välja tuua sellistele konfliktidele omaseid ühiseid muutujaid. Coleman võtab varasemad käsitlused kokku ning süstematiseerib raskesti lahendatavate konfliktide puhul avalduvad tunnused juhitamatu konflikti mudeli näol luues sellega uue võimaluse pikaleveninud ja keeruliste konfliktide kategoriseerimiseks nende lahendatavuse järgi – juhitamatu vs juhitud.

Colemani definitsiooni järgi võib juhimatut konflikti üldjoontes kirjeldada kui konflikti, mis on „allumatu, intensiivne, takerdunud ja äärmiselt raske lahendada“ (Coleman 2000: 429). Juhimatud konfliktid võivad eksisteerida indiviidide vahel, grupisiselt ja gruppide või rahvuste/riikide vahel (Ibid.: 428). Lisaks, juhitamatu konflikt on olnud pikaajaliselt lahenduseta ning oma olemuselt sügavalt destrukttiivne, sest hõlmab keerukat kogumit majanduslikest, poliitilistest, kultuurilistest, ajaloolistest ja religioossetest teguritest (Coleman 2003: 3).

1.1.1 Dünaamiliste süsteemide perspektiiv

Oma juhimatute konfliktide käsitlust alustas Coleman juhimatute konfliktide karakteristikute/tunnuste kaardistamise ja tuvastamisega, kuid siinkohal on äärmiselt oluline välja tuua, et Coleman ja teised tema teooria edasiarendajad lähenevad juhimatuse nähtusele tema karakteristikute kirjeldamisel dünaamiliste süsteemide (ingl k *dynamical systems*) perspektiivist lähtuvalt.

Dünaamiliste süsteemide teooria pakub välja uue võimaluse, kuidas kontseptualiseerida ning uurida pikaleveninud raskesti lahendatavaid konflikte. See uudne lähenemine, mis tugineb konstruktivistlikule paradigmat, arvestab kõige enam juhimatute konfliktide

eripära – nende mitmetahulisust, interdistsiplinaarsust ja eelkõige muutuvat ideloomu, mis vaadeldes juhitatut konflikti kui dünaamilist süsteemi, pakub uusi võimalusi taoliste pikaleveninud konfliktide mõistmiseks ning loodetavasti tulevikus ka nende lahendamiseks.

Dünaamilist süsteemi võib kirjeldada läbi omavahel vastastikkuses seoses olevate osade (näiteks uskumused, tunded, käitumine) kogumi kaudu, mis tekivad ja muutuvad aja jooksul. Ükskõik millise süsteemi elemendi muutumine on põhjustatud mõne teise elemendi poolt - seega kogu süsteemi kui terviku areng on põhjustatud nende elementide vastastikkusest mõjutamisest. Üle kantuna konfliktiteooriasse tähendab see seda, et konkreetse konflikti üldine muster ja seaduspärasused kujunevad aja jooksul tema erinevate tunnuste ja osiste vastastikkuse mõjutamise tulemusena ning on pidevas muutuses. (Coleman 2003: 7; Coleman *et al.* 2007:1457)

Üks juhitamatu konflikti paradokse ongi *stabiilsus keset muutusi* – need konfliktid kestavad aastakümneid ilma lahendust leidmata hoolimata sellest, et konfliktisiseselt võivad toimuda suured muutused nagu juhtide vahetumine, poliitikate, strateegiate, avaliku arvamuse muutumine, konflikt võib vahepeal ägeneda või raugeda jne. (Coleman *et al.* 2007: 1455)

Dünaamiliste süsteemide perspektiivist tulebki üks oluline järeldus - kõik konfliktid ei ole alati tekkides juhitatud. Nad muutuvad juhitamatuks aja jooksul ja eriti konflikti eskaleerudes, näiteks vastastikku vaenuliku tegevuse tagajärjel. Nad võivad olla põhjustatud mõne sündmuse või erinevate tegurite poolt, kuid nad tekivad enamasti alati selliste oluliste teemade ümber nagu identiteedi- ja/või moraaliküsimused, eluoluliste ressursside jagamine, võitlus võimu- või enesemääramisõiguse pärast. Tavaliselt on sellised konfliktid *tsüklilised* – kord rohkem intensiivsed ja destruktiivsed, siis jälle vähem; neil on nii majanduslikud kui sotsiaalsed tagajärjed ning nad avaldavad mõju nii ühiskonnale tervikuna kuni indiviidide tasandini välja. (Burgess *et al.* 2006: 178; Coleman *et al.* 2007a: 1456).

Rääkides juhitatute konfliktide tunnustest/karakteristikutest siis on kindlasti oluline välja tuua üks Colemani põhiväiteid. Ta nimelt rõhutab, et lisaks sellele, et on oluline

mõista juhitamatute konfliktide objektiivseid tunnuseid (struktuurist ja välisest keskkonnast sõltuvad tunnused) tuleb lisaks anaüüsida neid konflikte iseloomustavaid *subjektiivseid protsesse* ehk seda, kuidas konflikti osapooled ise konflikti tajuvad ja mõtestavad ning milline on nende kogemuslik taust antud konfliktis. See on Colemanil sõnul võtmeks, mis aitab paremini selgitada seda, miks mõned konfliktid on rohkem ja teised jälle vähem juhitavad (Coleman 2003: 6).

Rõhutades nende eelpool nimetatud subjektiivsete protsesside tähtsust viitab Coleman ühele dünaamiliste süsteemide olulisemale omadusele – enese alalhoiusüsteemile ehk süsteemi võimele end säilitada ja taaskehtestada. Üheks oluliseks Colemanil panuseks juhitamatu konflikti kontseptualiseerimisel ongi tasakaalupunkti (ingl k *attractor*) mõiste kasutuselevõtmine selgitamaks juhitamatuse mõistet ja eelkõige seda, miks hoolimata juhitamatut konflikti iseloomustavast sisemisest dünaamilisusest ja tsüklilisusest, püsivad taolised konfliktid lahenduseta. Lihtsustatud vastus oleks, et taolised dünaamilised konfliktisüsteemid taaskehtestavad/taastoodavad ennast.

Coleman viitab sellega sellele, et läbi subjektiivse konflikti tajumise ja mõtestamise kinnistub pikaleveninud konfliktide puhul aja jooksul konflikti osapoolte vahel teineteise suhtes stabiilne mõtte- ja käitumismuster, mis on väga visa muutuma. See tähendab, et juhitamatute konfliktide puhul ei keerlegi alati küsimus enam nii väga konflikti algselt põhjustanud teema ümber, vaid hoopis selles, kuidas muuta seda, kuidas osapooled tajuvad konflikti. Sest juhitamatu konflikt mõjub sellises olukorras kui tasakaalupunkt, mille suunas konflikt kui dünaamiline süsteem pidevalt püüdleb hoolimata katsetest seda tasakaalu lõhkuda. Konfliktisiseselt toimuvad pidevalt muutused konflikti tunnuste/karakteristikute tasandil, kuid reeglina toovad need muutused kaasa selle, et süsteem püüdleb oma tasakaalupunkti poole tagasi ehk taaskehtestab end, mistõttu igasugused muutused juhitamatu konflikti puhul on ajutised. Seega, püsivate muutuste saavutamiseks tuleks selle asemel, et konflikti osapooli nende tasakaalupunktist välja lükata, püüda muuta taustsüsteemi nii, et tekiks uus positiivseid mõtte- ja käitumismustreid säilitav tasakaalupunkt, mille poole süsteem võiks liikuda (Coleman 2007: 1457-1458).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et dünaamiliste süsteemide perspektiivist lähtuvalt ei ole juhitud konfliktide võimalik selgitada lihtsa lineaarse süsteemina, millel on kindlad sõltumatud ja sõltuvad muutujad, millede vahel eksisteerib kindel põhjuslik seos. Juhitud konfliktide puhul on muutujaid palju ja need muutujad ise on vastastikkuse mõjutamise tulemusena pidevas muutumises. Juhitud konfliktide kui dünaamilise süsteemi iseloomustab *stabiilsus keset muutusi* paradoks – hoolimata konfliktide tsüklilisusest, selle tunnuste vastastikkusest mõjutamisest ja dünaamikast, püüdleb juhitud konfliktide süsteem tagasi oma tasakaalupunkti suunas, jäädes hoolimata aeg-ajalt tekkivatest positiivsetest muutustest siiski püsima. Colemani lähenemine juhitud konfliktidele kui dünaamilisele süsteemile aitab paremini mõista tema komplekset konfliktide juhitudusele viitavate tunnuste mudelit.

1.1.2 Juhitud konfliktide tunnused/muutujad

Colemani juhitud konfliktide tunnused/muutujad võib kokku võtta alljärgneva tabeliga (Tabel 1) ja neid võib lihtsustamise eesmärgil kategoriseerida üldjoontes viide gruppi, mille märksõnadeks võiksid olla: kontekst, probleemistik, suhted, protsessid ja tagajärjed. Kuid nagu ka Coleman ise on öelnud siis need grupid on omavahel tihedalt seotud (mõjutavad üksteist vastastikku) ja kategoriseerimine seega üsna abstraktne, mis tähendab, et mõni tunnus/muutuja võib kuuluda ka mõne teise grupi alla (Coleman 2003: 7). Nende juhitud konfliktide peamiste tunnuste paremaks mõistmiseks on Coleman iga tunnuse puhul välja toonud ka tema erinevuse juhitudvate ehk lahendatavate konfliktidega.

Tabel 1 – Juhitamatu ja juhitavate konfliktide tunnused võrdluses (Ibid.: 9-10)

Kategooriad	Tunnused	Juhitamatu konflikt	Juhitav konflikt
1. Konflikti kontekstist , taustast tulenevad tunnused	1. Ajalooline domineerimine ja ülemvõim	Pikaajaline ühe grupi ülemvõim teise üle, rõhumine, strukturealne vägivald ja tagakiusamine	Suhteline võrdsus gruppide vahel, lühiajaline ühe grupi domineerimine, lühiajaline ebavõrdsus
	2. Muutused, ebastabiilsus, anarhia	Võimuvaakum, anarhia, kehtivate normide ja institutsioonide nõrkus	Tasakaal võimusuhetes, efektiivsed institutsioonid
2. Konflikti probleemistiku/ temaatikaga seotud tunnused	3. Elulised ja vastandlikud sotsiaalsed ja personaalsed dilemmad	Paradoksaalsed dilemmad, probleemi eitamine, huvide ühisosa puudumine, “lose-lose” olukorrad	Lahendatavad ja piiratud küsimused/probleemid, kompromisslahendused, ühisosa olemas
	4. Sümbolism ja tähenduse konstrueerimine	Keerukad vastastikku seotud teemad, vastanduvad ja teineteist välistavad narratiivid	Eraldiseisvad realistlikud avatud teemad, vastaspoole objektiivne peegeldamine
3. Osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted	5. Möödapääsmatud destruktiiivsed suhted	Välistavad struktuurid, väljapääs puudub, omavaheline suhtlus puudub, ühisosa puudub	Avatud sotsiaalne struktuur, osapoolte vaheline suhtlemine ei ole piiratud, on ühiseid huvisid
	6. Polariseerunud kollektiivne identiteet	Monoliitne, välistav ja tardunud identiteet, mis kujuneb konflikti baasil	Identiteet ei ole konfliktiga seotud, identiteet on avatud ja kohanemisvõimeline
	7. Grupisisene dünaamika	Alateadvuslikud vajadused, grupisisesed eriarvamused, varjatud agenda	Teadlikud soovid ja motiivid, grupisisene üksmeel, konkreetne agenda

Kategooriad	Tunnused	Juhitamatu konflikt	Juhitav konflikt
4. Konflikti protsessidega seotud tunnused	8. Tugev emotsionaalsus	Alandus, kaotus, raev, mida sotsiaalselt konstrueeritakse, eneseuhkus ja lojaalsustunne	Pinnapealsed ja mööduvad emotsioonid
	9. Kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid	Tugev intensiivsus, vägivald, teise grupi moraalne välistamine,	Valdavalt rahumeelne, samad moraalsed väärtused
	10. Kõikehõlmav ja muutuv iseloom	Hägasud piirid – läbib palju tasandeid, palju osalisi, pidevalt muutuv	Piiritletud konflikt, vähe osapooli ja tasandeid, stabiilne
5. Konflikti tagajärgedega seotud tunnused	11. Pikaleveninud trauma	Laiaulatuslik lahendamata trauma kogemus, ühiskondlik ja individuaalne trauma, usalduse petmine	Väiksem rahutukstegev trauma, mille põhjuseid lahendatakse
	12. Lakkamatu kestus	Ajalooline rivaalitsemine, konflikt osa sotsialiseerumisprotsessist, tsükliline eskaleerumine-stabiliseerumine, kokkulepped ei püsi	Lühike ajavahemik, jätkusuutlikud ja püsivad lahendused, osaliste pühendumine konfliktile nõrk

1.1.2.1 Konflikti kontekstist, taustast tulenevad tunnused

Selle kategooria alla paigutab Coleman kaks juhitamatute konfliktide tunnust: *ajalooline domineerimine ja ebavõrdsus ning muutused, ebastabiilsus, anarhia*.

- **Ajalooline domineerimine ja ebavõrdsus**

Esiteks, „juhitamatud konfliktid sünnivad reeglina sellises kontekstis, mida iseloomustab ajalooline domineerimine ja ebaõigluse tajumine“ (Coleman 2003: 11).

Teiste sõnadega, juhitud konfliktid avalduvad peamiselt olukorras, kus osapoolte vaheline jõudude tasakaal on paigast nihkunud, kus üks dominantne grupp saavutab tugevama jõupositsiooni, mida ta kasutab selleks, et nõrgemat osapoolt kontrollida, ära kasutada ja kuritarvitada. Coleman kasutab taolise domineeriva grupi poolt tekitatud ebaõigluse peamiste näidetena strukturealse tagakiusamise (ingl k *structural victimization*) ja strukturealse vägivalda (ingl k *structural violence*) mõisteid, milledest esimene tähendab domineeritava grupi ilma jätmist eluolulistest põhivajadustest nagu väärikus, julgeolek, identiteet, poliitiline osalus ja teine viitab sellele, et domineeritava grupi liikmetele on piiratud ligipääs juhtivatele ametikohtadele, haridusele, toidule, tervishoiule, korralikule eluasele jms. (Coleman 2000: 433)

Colemani sõnul on sellised konfliktid tavaliselt juurdunud ajaloolisest kolonialismist, etnotsentrismist, rassismist, inimõiguste rikkumisest, mis on pikka aega iseloomustanud konflikti osapoolte omavahelisi suhteid. Selline kontekst mõjutab oluliselt konflikti ideoloogilist ja praktilist väljundit läbi kultuurilise-, strukturealse- ja inimsuhete mõõtme, mis põlistab konflikti säilitades seda iseloomustavat hierarhilist struktuuri ja ebaõiglust. Juhitud konflikte eristab Coleman siinkohal juhitud konfliktidest selle poolest, et esimesed avalduvad kontekstis, kus ühiskonnas on valdavad uskumused ja tõekspidamised, mis legitimeerivad ja toetavad hierarhiat ja ühe grupi ülemvõimu teise üle. (Coleman 2003: 11)

- **Muutused, ebastabiilsus, anarhia**

Teise tausta/kontekstiga seotud tunnuseks toob Coleman välja selle, et „juhitud konfliktid avalduvad kõige tõenäolisemalt oluliste muutuste, ebastabiilsuse või anarhia tingimustes“ (Coleman 2003: 13). Coleman viitab sellele, et ootamatud radikaalsed muudatused status quo seisundis mõjuvad hävitavalt süsteemi stabiilsusele, muutes kehtivaid ja aktsepteeritud norme ning ootusi võimaliku tulemuse suhtes. See võib teatud gruppide puhul, kes uues ebastabiilsuse tingimustes on jäänud ilma mõnest varem kättesaadavast hüvest, tuua kaasa tajutava ebaõiglustunde võrreldes mõne teise eelisseisundis oleva grupiga. Kui sellise tekkinud olukorra lahendusena näha vägivalla kasutamist endise status quo taastamiseks siis on gruppidevahelise vägivaldse

konflikti avaldumine väga tõenäoline. Teine võimalus on, et taolise konteksti taustal muutub ebaselgeks ja destabiliseerub võimustruktuur ning grupid, kel varem vähem võimu oli, võivad aktiveeruda, et tekkinud võimuvaakumi olukorras oma õiguste eest seista. (Ibid.: 14)

Ka Heidi ja Guy Burgess viitavad sellele, et kui osapoolte vahelised võimusuhted on stabiilsed ning hierarhiline struktuur väljakujunenud, võib ka konfliktiolukorras eksisteerida näiline rahuperiood. Kui aga võimusuhte tasakaal paigast nihkub või nihutatakse, on tulemuseks terav vastasseisu ägenemine (Burgess *et al.* 1996: 306).

1.1.2.1 Konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused

Selle tunnuste kategooria all eristab Coleman kahte juhitamatute konfliktide tunnust: *elulised ja vastandlikud sotsiaalsed ja personaalsed dilemmad ning sümbolism ja tähenduse konstrueerimine.*

- **Elulised ja vastandlikud sotsiaalsed ja personaalsed dilemmad**

Colemani sõnul eristab juhitamatuid konflikte juhitavatest ka probleemistik. Juhitavad konfliktid hõlmavad endas lihtsamaid ning tuvastatavaid probleeme, mis on lahendatavad traditsiooniliste meetodite - läbirääkimiste ja kompromisside kaudu, sest hoolimata osapoolte lahkavusest eksisteerib kompromissiks/järeleandmistele tegemiseks vajalik huvi ühisosa. Juhitamatute konfliktide puhul aga ei ole neid küsimusi võimalik alati nii kindlalt määratleda, sest probleemistik keerleb mitte niivõrd konkreetsete probleemide kui niivõrd eluliste sotsiaalsete ja personaalsete dilemmade ümber, millede osas kompromisside tegemine näib osapooltele sisuliselt võimatu. (Coleman 2003: 14-17)

- **Sümbolism ja tähenduse konstrueerimine**

Kui juhitavaid konflikte iseloomustavad Colemaniga sõnul teemad, mis on üksteisest eristatavad ja reaalsed – seega ka eraldiseisvalt lahendatavad siis juhitamatute konfliktide puhul on teemad/probleemid sügavalt sümboolsed, ideoloogilised ja omavahel tihedalt seotud. Juhitamatute konfliktide puhul tekib osapooltel läbi

vastastikkuse sotsiaalse suhtluse oma konfliktinarratiiv, mis kuulutab objektiivset tõde reeglina läbi vastandumise teise osapoole narratiiviga. Need vastanduvad narratiivid, mis on sotsiaalselt konstrueeritud ja reeglina teineteist välistavad, on väga püsivad, mistõttu juhitatamatute konfliktide puhul nende ideoloogiliste ja sümbolse tähendusega küsimuste üle eelistavad osapooled kompromissile pigem konflikti jätkumist, sest järeleandmine nii olulistes põhimõttelistes küsimustes oleks neile vastuvõetamatu ja ebamoraalne. (Coleman 2003: 19-20)

1.1.2.3 Osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted

See tunnuste kategooria ühendab Colemani järgi kolme järgmist juhitamatutele konfliktidele omast tunnust: *möödapääsmatud destruktiivsed suhted*, *polariseerunud kollektiivsed identiteedid* ning *grupisisene dünaamika*.

- **Möödapääsmatud destruktiivsed suhted**

Esiteks, juhitamatuid konflikte iseloomustab kinnine sotsiaalne struktuur, mis piirab või välistab täielikult konfliktsete osapoolte vahelist sotsiaalset suhtlemist, mis omakorda soodustab teise osapoole suhtes üldistava ja stereotüüpse kuvandi tekkimist ja kinnistumist ning põhjustab vastastikkust vaenulikkust ja vägivalda. Samas ei ole osapooltel võimalik sellest destruktiivsest suhtest ka väljuda ilma vastuvõetamatute tagajärgedeta, sest neid hoiab koos intensiivne võitlus vastanduvate eesmärkide nimel, mida mõlemal korraga ei ole võimalik saavutada (win-lose ja lose-lose olukorrad). (Ibid.: 20-21)

Hoolimata aeg-ajalt esile kerkivatest rahualgatustest ja võimalustest stabiilsusele, on seda tüüpi konfliktid püsivalt destruktiivsed, kuritahtlikud. Rahulettepanekud külvavad esialgu küll lootust, kuid ebaõnnestudes kinnistavad iga korraga osapooltes veendumust, et katsed koostööks on kasutud ja lootusetud – seega suurendades konflikti juhitamatust veelgi. (Coleman *et al.* 2007a: 1454)

Juhitavate konfliktide korral sotsiaalne struktuur ei välista ega eralda osapooli teineteisest ning vaidlusaluse küsimuse lahendamisel on hoolimata erimeelsustest olemas huvide ühisosa ning võimalus kompromisslahendusteks (Coleman 2003: 20-21).

- **Polariseerunud kollektiivsed identiteedid**

Juhitamatud konflikte iseloomustavad polariseerunud kollektiivsete identiteetide teke, mis baseeruvad ning toetuvad konflikti vastaspoole halvustamisele ning eitamisele. Taoline kollektiivne identiteet püsib ja areneb ajas ning läbi sotsialiseerimisprotsesside, kasvatus, hariduse ja meedia kaudu edasi järgmistele põlvkondadele. Selle tulemusena ei ole mõne aja möödudes võimalik ilma oma grupi stabiilsust ja terviklikkust ohtu seadmata avada end suhtlemiseks vastaspoolele, mis külmutabki juhitamatute konfliktide puhul osapoolte vahelised suhted jääka staatusesse meie vs nemad. (Coleman 2003: 22)

Juhitavate konfliktide korral kujunevad kollektiivsed identiteedid väljaspool konflikti ja on vaid pealiskaudselt seotud konfliktiga või on neil õnnestunud jääda avatuks ning säilitada kohanemisvõime suhtluses vastaspoolega. Selliste konfliktide puhul ei teki monoliitset kollektiivset identiteeti, vaid seda iseloomustab mitmekülgsus – osalised võivad end üheaegselt identifitseerida erinevate gruppidega. (Ibid.: 23)

- **Grupisisene dünaamika**

Juhitavate konfliktide puhul saavad osapooled läheneda vaidlusaluse küsimuse lahendamisele avatud kaartidega, sest osapoolte seas valitseb selgus selles osas, millised on nende ja vastaspoole motiivid ning nõudmised, millest nad oma otsustes ja tegevustes lähtuvad. Juhitamatud konflikte iseloomustavad aga lisaks konkreetsetele küsimustele ka varjatud ja kaudsed teemad, lisaks ametlikule ka varjatud mitteametlik agenda, lisaks kaalutletult ettekavatsetult läbiviidud tegevustele ka alateadvuslikud protsessid. Need kaudsed ja varjatud tegurid on põhjustatud kõrge hirmu- ja ohutundest ning ärevusest, mis iseloomustab juhitamatuid konfliktide ning need omakorda põlistavad seda konflikti veelgi. (Ibid.: 23-25)

1.1.2.4 Konflikti protsessidega seotud tunnused

Selle, neljanda tunnuste kategooria alla paigutab Coleman juhitamatute konfliktide protsessidega seotud tunnused, milleks on: *tugev emotsionaalsus, kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid ning kõikehõlmav ja muutuv iseloom.*

- **Tugev emotsionaalsus**

Juhitamatute konfliktide puhul on vastanduvatele osapooltele iseloomulik tugev emotsionaalsus, mida toidavad ühelt poolt sellised tunded nagu pettumus, alandatus, viha, turvatunde puudumine, kibestumine ja teisalt sügav uhkus, väärikus ja austus grupi vastu, millega end samastatakse. Seetõttu võib öelda, et juhitamatute konfliktide puhul on piir ratsionaalse ja emotsionaalse käitumise vahel väga hägune ning vahel piisab mõne destruktivse protsessi käivitamiseks vaid emotsionaalsest tegurist nagu õiglustunne ja viha. (Ibid.: 25-26)

- **Kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid**

Juhitamatuid konflikte iseloomustavad sellised kognitiivsed protsessid nagu rahvusekeskne mõtlemine, stereotüüpide loomine ja valikuline tajumine, mis pikapeale dehumaniseerib vastaspoole viies tema moraalse välistamiseni, mis tähendab, et sisegrupist väljaspoole jäänute suhtes ei kehti enam moraalikoodeks, mida sisegrupp omavahelistes suhetes normiks peab. Moraalse välistamisega õigustatakse vaenulikkust ja vägivaldset käitumist vastaspoole suhtes (Ibid.: 26-27). Juhitamatute konfliktide puhul ongi unikaalne neid iseloomustav püsiv ja teatud määral normiks muutunud nii psühholoogiline kui füüsiline vägivald, mis kutsudes esile vasturünnakuid toob kaasa äärmiselt suure kahju. Kuigi ka juhitavate konfliktide puhul võib konflikt aeg-ajalt eskaleeruda ja muutuda vägivaldseks, on nad valdavalt siiski rahumeelsed, madala või mõõduka intensiivsusega ning osapooled jagavad hoolimata vastasseisust samu moraalseid väärtusi. (Coleman 2000: 435; 2003: 27)

- **Kõikehõlmav ja muutuv iseloom**

Juhitavate konfliktide puhul saab võrdlemisi selgelt piiritleda, millise konfliktiga on tegemist, millises valdkonnas ta avaldub ja kes on konfliktiga seotud osapooled. Juhitamatute konfliktide puhul on konfliktiga kaasnev tajutav ja kogetud ohutunne ja intensiivsus nii püsivad, et konflikti kõikehõlmav mõju läbib nii ühiskonda tervikuna, konkreetseid grupe ja puudutab inimesi ka personaalsel tasandil. Puudutatuid osapooli on juhitamatu konflikti puhul oluliselt rohkem ja nende omavahelised seosed on märksa keerulisemad ja ähmasemad kui juhitud konfliktide puhul ning kogu seda väga keerukat konfliktisüsteemi iseloomustab pidev muutumine – muutuvad nii teemad kui tasandid, kus nad avalduvad, muutuvad konflikti osapooled ja konflikti intensiivsus. (Coleman 2003: 28)

1.1.2.5 Konflikti tagajärgedega seotud tunnused

Viimase kategooria all toob Coleman välja kaks tunnust: *pikaleveninud trauma* ja *lakkamatu kestus*, mis on seotud juhitud konfliktide tagajärgedega.

- **Pikaleveninud trauma**

Juhitamatuid konflikte iseloomustab pikalt kestnud ja nii terveid kogukondi kui üksikisikuid puudutatud trauma kogemine. Traumal võib olla mitmeid vorme: ta võib olla seotud kodu ja vara kaotusega, kadunud või tapetud lähedastega, ise läbi elatud vägivallaaktiga, reetmisega või olla kauakestnud ebavõrdse kohtlemise tulemus. Enamus konflikte põhjustab mingil määral traumeerivaid kogemusi, kuid juhitud konfliktide puhul on tekitatud kahju olnud laiaulatuslik ja pikaajaline. (Coleman 2003: 28-29)

- **Lakkamatu kestus**

Juhitamatud konfliktid kestavad aastaid, isegi põlvkondi, aeg-ajalt võimendudes, aeg-ajalt vägivaldseks muutudes, vahel isegi päris tahaplaanile jäädes (Coleman 2004: 197 ja Coleman *et al.* 2007: 1454). Kui aga konflikti põhjustanud probleemid on lahendamata võivad nad väliste tegurite tulemusena uuesti pinnale kerkida (Coleman

2000: 429; Burgess *et al.* 1996: 305). Selline tsükliline muster, mis iseloomustab kauakestvaid juhimatuid konflikte, võib kesta mitmeid põlvkondi ja muudab aja jooksul endaga kaasnevad destruktiivsed protsessid omamoodi normatiivseks. Seda toetab kallutatud ajalookäsitluse väljakujunemine ja sotsialiseerimisprotsessidesse integreeritud vaenulikkus vastaspoole suhtes, mis veelgi põlistab pikaajalist umbusaldust osapoolte vahel ja taastoodab konflikti (Coleman 2003: 30-31).

1.1.3 Kriitika

Juhimatute konfliktide mudeli nõrkusena võiks välja tuua selle, et Colemani lähenemise aluseks on juhimatute konfliktide idiosünkraatiline karakteristik, mis viitab seda tüüpi konflikti unikaalsusele, ettearvamatule iseloomule ja reeglipärasele. See võiks esitada tõsise väljakutse juhimatute konfliktide puhul juhtumianalüüside teostamisel, sest erinevate juhtumite põhjal paikapanevaid üldistusi teha on väga riskantne. Tavapärane induktiivne uurimismeetod siinkohal ilmselt ei sobi.

Ka Coleman ise on sellele probleemile viitanud (Coleman 2003: 8), kuid see ei välista, et seda lähenemist ei saaks kasutada mõne pikaleveninud konflikti analüüsimisel juhimatute konfliktide mudeli taustal. Colemani esmaseks eesmärgiks oli minu hinnangul juhtida tähelepanu vajadusele eristada juhimatuid konflikte teistest lahendatavatest konfliktidest, tuvastada tunnused/karakteristikud, mis on omased just seda tüüpi konfliktidele, sest see võimaldab mõista, miks mõnede konfliktide puhul traditsioonilised konfliktilahendamise meetodid ei ole hoolimata korduvatest katsetest tulemust andnud.

Coleman ja teised selle valdkonna teoreetikud on oma lähenemist edasi arendades välja töötamas ka uut mudelit juhimatute konfliktide lahendamiseks, kuid kuna see mudel ei ole antud uurimustöö objektiks siis ei ole autor sellel teemal detailsemalt ka peatunud.

2. Metodoloogia

Minu uurimustöö näol on lähtuvalt analüüsitavast andmestikust (ekspertarvamused) ja valitud juhtumitest (Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid) tegemist valdavalt kvalitatiivse juhtumiuuringu tüübiga. Kuigi uuritavaid juhtumeid on kaks ja paratamatult tekib analüüsi tulemusena ka võrdlusmoment, ei ole antud töö eesmärgiks teostada võrdlevat analüüsi. Uurimuse teoreetilise raamistiku moodustab Coleman juhitematute konfliktide mudel ning sellest tulenevad juhitematute konfliktide tunnused.

2.1 Uurimustöö eesmärk ja uurimisküsimused

Minu uurimustöö eesmärgiks on tuginedes ekspertarvamustele analüüsida Küprose ja Moldova-Transnistria konflikte läbi Coleman juhitematute konfliktide mudeli, et *anda hinnang, kas nende konfliktide puhul on ekspertide seisukohtadele tuginedes tegemist pigem juhitematute või juhitemavate ehk lahendatavate konfliktidega*. Analüüsin selleks kokku kümne eksperdi (viis Küprose konflikti ja viis Moldova-Transnistria konflikti eksperdi) ekspertarvamusi ning otsin seoseid Coleman juhitematute konfliktide tunnuste/muutujatega. Kuivõrd Coleman tunnused/muutujad on koondatud viie tunnuste põhikategooria alla siis minu uurimustöö tulemusena tehtavad järeldused tuginevad kummagi konflikti puhul vähemalt kahekümne viie (5 eksperdi x 5 tunnuste kategooriat) muutuja omavahelistele seostele või nende puudumisele.

Uurimisküsimused, millele minu magistr töö vastuseid otsib, on tulenevalt töö eesmärgist sõnastatud järgmiselt:

1. Millised Coleman juhitematutele konfliktidele omased tunnused avalduvad ekspertarvamustes Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul?
2. Milline on Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul kinnitust leidvate juhitematute konfliktide tunnuste avaldumise määr ehk tugevus?

Analüüsi tulemusena selgub esiteks, kas ekspertarvamuste järgi omavad Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktid pigem juhitematutele või juhitemavatele konfliktidele omaseid karakteristikuid ehk kuivõrd suudab Coleman juhitematute konfliktide mudel kirjeldada antud kahte konflikti ning millise hinnangu saab empiirilise analüüsi käigus

avalduvate karakteristikute järgi anda kokkuvõtvalt kummagi konflikti juhitamatusale määrale.

2.2 Empiiriline andmestik – ekspertarvamused

2008. aasta kevadsemestril toimus Tartu Ülikooli rahvusvaheliste suhete õppetooli professori Eiki Berg algatusel ja juhendamisel esimene omalaadne kursus „Väliuuring konflikti piirkonnas“, mis viis kümnekond rahvusvaheliste suhete tudengit ja õppejõudu Põhja-Küprosele, et lisaks loengutes omandatud teadmistele võimaldada praktilist kogemust rahvusvahelise konflikti analüüsimisel. Kursus oli mõeldud pilootprojektina, mille õnnestumise korral oli plaanis analoogseid uurimisreise korraldada ka teistesse konfliktipiirkondadesse.

Väljasõit toimus koostöös ühe vastuvõtva institutsiooniga (Near East University) ning oli kahepoolne. Selle eesmärgiks oli läbi kohtumiste kohalike ekspertide, poliitikute ja/või rahvusvaheliste vahendajatega saada ülevaade konflikti tagamaadest, senisest läbirääkimiste dünaamikast ning erinevatest konfliktijuhtimise väljavaadetest. Projekti teine pool leidis aset 2008. aasta suvel kui Tartu Ülikool võttis vastu grupi põhja-küproslasi, kes osalesid nädalasel loengusarjal, mille läbivateks teemadeks olid Balti riikide kogemus Euroopa Liidu ja NATO laienemisprotsessis ning Eesti-Vene suhted. Tagasiside nii tudengite kui professorite tasandil oli äärmiselt positiivne ning jätkuprojektina leidis 2009. aasta sügissemestril aset analoogne kursus koos nädalase väljasõiduga Moldovasse. Rahvusvaheliste suhete magistriõppe tudengina oli mul võimalus osaleda mõlemal kursusel.

Mõlema välikursuse ajal tehtud välimärkmete tulemusena valmisid väliuuringu aruanded (vt. Lisa 2 ja Lisa 3), mis võtavad kokku kohalike ekspertide poolt ümarlaudadel ja loengutes väljendatud seisukohad konflikti põhjuste, konflikti olemuse ja võimalike tulevikustsenaariumite kohta. Need väliuuringu aruanded sisaldavad arvestatavat ekspertarvamuste kogumit, mis vajab kindlasti empiirilist analüüsi ja pakub sellega võimalusi edasisteks uurimusteks.

Ekspertarvamuste kasutamist õigustab asjaolu, et see lühendab aeganõudvat andmete kogumise protsessi, eriti kui ekspertarvamus asendab laiemat osalejaterringi küsitlemist ja omab praktilist siseinfot huvipakkuva teema kohta (Bogner *et al.* 2009: 2). Lisaks omavad eksperdid spetsiifilise erioõppe tulemusena üksikasjalikku eriteadmist mõne konkreetse valdkonna kohta, mis võimaldab neil seda selgitada ja lahendada seda valdkonda puudutavaid teemasid ja probleeme (Froschauer *et al.* 2009: 220). Oma uurimustöös vaatlen väliuuringute käigus üles märgitud ekspertide seisukohti ja väljaütlemisi kui nende poolt antud hinnanguid, mida võib nimetada nende isikute tausta tõttu⁴ ekspertarvamusteks, sest nagu ka Alexander Bogner ja Wolfgang Menz on väitnud, peaksime nägema ekspert-teadmist (ingl k *expert knowledge*) mitte pelgalt ekspertide poolt pakutava eriteadmisenä, vaid analüütilise konstruktsiooni ehk tõlgendusena. See lähenemine lükkab kõrvale senise arvamuse ekspert-teadmise homogeensusest olemusest, mis eeldas, et ekspert-teadmine, mille vastu uurija huvi tunneb, on kui miski mida saab „üles kaevata nagu maetud varandust“ (Bogner *et al.* 2009: 72-75).

2.3 Uurimismeetod

Empiirilise analüüsi teostamiseks olen lähtuvalt andmestiku tüübist ja uurimuse eesmärkidest valinud kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi, täpsemalt *suunatud sisuanalüüsi meetodi*. Hsieh ja Shannoni järgi (2005: 1278) on kvalitatiivne sisuanalüüs uurimismeetod, mida kasutatakse teksti sisu subjektiivseks tõlgendamiseks läbi süsteemse kodeerimisskeemi ja teemade ning mustrite kindlakstegemise abil. Suunatud sisuanalüüsi meetod on üks kolmest kvalitatiivse sisuanalüüsi meetoditest⁵.

Suunatud sisuanalüüsi (ingl k *directed content analysis*) meetodit kasutatakse kui uuritava nähtuse kohta eksisteerib olemasolevaid teooriaid ja uurimusi. Sellisel juhul tuletatakse esialgne kodeerimisskeem teooria baasil ning andmestiku analüüsi käigus tuvastatakse seoseid teksti ja kodeerimisskeemiga paika pandud kategooriate vahel, mis „võivad esindada nii selgelt välja öeldud kui ka mõista antud sõnumeid“. Suunatud

⁴ Vt. Lisa 1 - Uurimuses kasutatud ekspertide taust

⁵ Hsieh ja Shannon (2005) eristavad ka tavapära sisuanalüüsi (ingl k *summative content analysis*) ja summeerivat sisuanalüüsi (ingl k *summative content analysis*).

sisuanalüüsi meetod aitab seega esiteks hõlbustada uurimisküsimustele fokuseerimist ja teiseks sobib taolise deduktiivse analüüsi puhul, kus testitakse olemasolevat teooriat. (Laherand 2008: 290-292)

Ka kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul on olemas kvantitatiivsele sisuanalüüsile omased selged reeglid materjali uurimisel ja kategooriate keskne osa analüüsis, kuid ta võtab arvesse ka teksti kontekstilist tähendust ning on paindlik, võimaldades analüüsi käigus vastavalt vajadusele kodeerimisskeemi täiustada. Olen siinkohal nõus Klaus Krippendorffiga, kes on kvalitatiivse analüüsimeetodi toetuseks öelnud, et “igasugune teksti lugemine on lõppkokkuvõttes ikkagi kvalitatiivne, isegi kui selle teksti mõned kindlad karakteristikud hiljem numbriteks konverteeritakse” (Krippendorff 2004: 16).

Laherand (Ibid.: 295) on suunatud sisuanalüüsi ühe võimaliku probleemina toonud välja selle, et “uuritavad võivad teooriast tuletatud küsimustele vastamisel kergesti taibata, millised vastused on oodatud, ning vastavalt ka vastata”. Siinjuures on oluline välja tuua, et antud uurimuse puhul ei olnud uuritavad (kohalikud eksperdid) teadlikud sellest, et nende väliuuringu projekti raames väljaöeldud seisukohti kasutatakse käesoleva uurimuse andmestikuna. Lisaks võib öelda, et autor koostas väliuuringu aruanded vahetult peale õppereise välimärkmete põhjal lähtumata antud uurimustöös kasutatavast teoreetilisest raamistikust.

Lähtuvalt suunatud sisuanalüüsi meetodist tuleb olemasoleva/testitava teooria põhjal kõigepealt leida esialgne kodeerimisskeem, milleks minu uurimustöö puhul on Colemani juhitatute konfliktide mudelist tuletatud juhitatute konfliktide tunnuste kategooriad. Tuginedes teooriale ehk Colemani mudelile toon iga kategooria puhul välja tunnused/muutujad koos nende kirjeldustega, mille olemasolu ja avaldumise määra hakkangi empiirilise analüüsi käigus tuvastama. Suunatud sisuanalüüsi meetodi üheks väljakutseks ja võimalikuks libastumise kohaks peetakse esialgse kodeerimisskeemi täpset koostamist olemasoleva ja testitava teooria põhjal, kuid minu uurimuse puhul jääb see ülesanne ära, sest Coleman on koostanud väga põhjaliku juhitatute konfliktide mudeli koos põhjaliku tunnuste kategooriatega, mille oma töös kodeerimisskeemina aluseks võtan.

Suunatud sisuanalüüsi tulemused võivad olemasolevat teooriat toetada, kuid see ei pruugi alati nii olla – sellest tulenebki selle meetodi üks plusse, et ta võimaldab lisaks teooria testimisele seda ka laiendada (Laherand 2008: 294-295). Kui minu teostatava analüüsi käigus peaksid avalduma mõned kategooriad või tunnused, mida Colemani mudel ei sisalda, siis on nende paljususe korral võimalik kodeerimisskeemi parandada ja analüüsi korrata. Analüüsi tulemusena teen kokkuvõtvad järeldused uurimuse tulemuste kohta ning omapoolsed märkused ja täiendavad tähelepanekud nii teoreetilise raamistiku, andmestiku kui valitud meetodi rakendamise osas.

Autori hinnangul on uurimuses kasutatava empiirilise andmestiku (väliuuringu aruanded) olemusest lähtuvalt välja valitud kvalitatiivne analüüsimeetod - suunatud sisuanalüüs - kõige efektiivsem, sest võimaldab luua seose teoreetilise mudeli ja selle mõnevõrra ebatraditsioonilise empiirilise andmestiku vahel.

Töö hõlmab siiski endas ka kvantitatiivset mõõdet. Seda sel määral, et juhitud konfliktide tunnuste avaldumise määra tugevuse hindamisel kasutatakse empiirilise analüüsi käigus tugevuse skaalat „nõrk“, „keskmine“, „tugev“, „väga tugev“. Kodeerimisskeemi abil leitud seoste sageduse mõõtmine on tihti üks osa kvalitatiivsest sisuanalüüsist, mis aitab kaasa uurimuse eesmärgi täitmisele. Antud uurimustöö teiseks uurimisküsimuseks oligi hinnata mõlema konflikti puhul juhitud konfliktidele omaste tunnuste avaldumise tugevust.

Sellele uurimisküsimusele vastamiseks annab autor iga juhitud konflikti tunnuste kategooria analüüsi juures hinnangu selle kategooria avaldumise määrale kummagi konflikti puhul vastavalt sellele kas ja kui mitme eksperdi ekspertarvamused seda toetavad või ümber lükkavad võttes arvesse ka ajaloolisi üldtuntud fakte.

Sellist uurimismeetodit kasutades on võimalik analüüsi tulemused hiljem kanda lihtsustatult kokkuvõtvatesse tabelitesse ning hinnata kummagi konflikti puhul, kas tuginedes ekspertarvamustele ja Colemani mudelile on Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul tegemist pigem juhitud või lahendatavate konfliktidega.

3. Empiiriline analüüs

Tuginedes Colemani juhitamataste konfliktide mudelile tuvastab autor järgnevalt juhitamataste konfliktide karakteristikud/tunnused nii Küprose kui Moldova-Transnistria konflikti puhul, teostades analüüsi autori enda koostatud väliuuringute aruannetes sisalduvate ekspertarvamuste põhjal. Kuivõrd mõned tunnused on sellised, mida saab tuvastada ka ajalooliste ja üldtuntud faktide põhjal, mis ei vaja tõendamist, siis viitab autor aeg-ajalt mõne tunnuse puhul ka neile toetavatele faktidele.

Järgnev analüüs on jaotatud viide alapeatükki, mis on koostatud Colemani juhitamataste konfliktide tunnuste viie kategooria baasil. Iga alapeatüki juures vaatleb autor eraldi Küprose ja Moldova-Transnistria juhtumit. Analüüsi tulemusena selgub, kas ja milliseid Colemani juhitamataste konfliktide tunnuseid võib täheldada analüüsiobjektiks olevate konfliktikaasuste puhul ja kas mõni tunnus kerkib esile sagedamini kui teine.

Lisaks tunnuste tuvastamisele võrdleb autor iga tunnuste kategooria puhul ka nende karakteristikute mõju tugevust Küprose konflikti ja Moldova-Transnistria konflikti puhul hinnates kummagi juhtumi puhul avaldunud tunnuste kategooria mõju ulatust skaalal „nõrk“ kuni „väga tugev“. Selle põhjal teeb autor kokkuvõtvad järeldused Küprose ja Moldova konflikti juhitamataste/juhitavuse üle.

3.1 Konflikti kontekstist, taustast tulenevad tunnused

- **Küprose konflikt**

Konflikti kontekstiga seotud tunnuste puhul tõi Coleman esiteks välja *ajaloolise domineerimise ja ebavõrdsuse ning struktuuralse vägivalda ja -tagakiusamise* (Coleman 2000: 433; 2003: 11).

Küprose ekspertide seisukohti analüüsides võib kokkuvõtvalt öelda, et Küprose konflikti puhul avalduvad eelpool nimetatud tunnused väga tugevalt ja neid peetakse ka konflikti juhitamataste ühtedeks peamiseks põhjusteks.

Rääkides sellest, mis on Küprose konflikti lahendamise peamisteks küsimusteks, tõi Zeliha Khashman välja kahe kogukonna (türgi-küproslaste ja kreeka-küproslaste⁶) võrdse kohtlemise küsimuse, viidates nii ajaloolisele (poliitilisele ja majanduslikule) ebavõrdsusele kui tänapäeval kehtivale majanduslikule isolatsioonile. Majandusliku isolatsiooni kõrvaldamist ja türgi-küproslastele kreeka-küproslastega võrdse elatustaseme võimaldamist nimetas ka president Mehmet Ali Talat oma administratsiooni ühe olulise eesmärgina ning ka professor Suistola rõhutas võrdse kohtlemise küsimust kui olulist eeltingimust konflikti lahendamiseks.

Huvitav on siinkohal ära märkida, et eksperdid ei toonud välja, milline oli türgi-küproslaste ja kreeka-küproslaste elatustase enne konflikti tekkimist, küll aga rõhutasid eksperdid, et ebavõrdsus on suurenenud peale saare jagunemist poliitilise isolatsiooni ja kaubanduslike embargode tõttu, mis on andnud kreeka-küproslastele suure eelise põhja-küproslaste ees, kes on paratamatult sõltuvuses Türki majanduslikust abist.

Professor Suistola viitas sellele, et ebavõrdsuse/ebaõigluse tajumine mõlema kogukonna liikmete poolt on kummalgi poolel seotud erineva kogemusega: türgi-küproslased mäletavad selgesti 1963. aastat kui kreeka-küproslased järk-järgult taganesid vastloodud riigi konstitutsioonist ja algas türgi-küproslaste kui vähemuse tagakiusamine (vastab Colemani poolt välja toodud struktureeritud vägivallale ja –tagakiusamisele), mis võttis lõpuks kodusõja mõõtmed ja kulmineerus 1974. aastal Türki invasiooniga. Kreeka-küproslaste kogukond aga meenutab 1974. aastat, mil saare põhjapoolsed alad okupeeriti Türki poolt ja selle käigus tekkinud vägivalla tagajärjel hukkus palju rahvuskaaslasi ning palju jäi kadunuks.⁷

Ebaõigluse tunnet aga võimendab Suistola sõnul veelgi enam lahendamata kinnisvaraküsimus – kahe kogukonna jagamise tulemusena pidid nii türgi-küproslased

⁶ Zeliha Khashman ja ka teised Põhja-Küprosel kohatud eksperdid kasutasid kahe kogukonna puhul valdavalt termineid „türgi-küproslased“ (ingl k *Turkish-Cypriots*) ja „kreeka-küproslased“ (ingl k *Greek Cypriots*). Sedasi nimetatakse kahe kogukonna liikmeid valdavalt ka akadeemilises kirjanduses, mis Küprose konflikti käsitlenud on.

⁷ Nathalie Tocci püüab oma artiklis „Self-Determination in Cyprus: Future Options within a European Order“ (2003) läheneda Küprose kahe kogukonna eraldumiseni viinud sündmustele juriidilise vaatenurga alt.

kui kreeka-küproslased maha jätma oma kodud ja sunniviisiliselt ümber asuma teineteisele poole uut piiri (rahvusvaheliselt tuntud kui roheline joon, ingl k *green line*⁸). Kinnisvaraküsimust ja just seda valdavat ebaõiglust, mida tajuvad mõlemad kogukonnad seoses kinnisvara kaotusega, pidas oluliseks Küprose konflikti iseloomustavaks tunnuseks ka politoloog Muhittin Tolga Özsağlam. Kuigi eksperdid viitasid kinnisvaraküsimuse olulisusele ja keerukusele ja ka selle rollile Annani plaanis⁹, ei toonud nad välja kummagi kogukonna seisukohti selles osas, kuidas seda küsimust türki-küproslaste ja kreeka-küproslaste endi poolt on soovitud lahendada¹⁰.

Teise tausta/kontekstiga seotud tunnusena toob Coleman välja selle, et „*juhitamatud konfliktid avalduvad kõige tõenäolisemalt oluliste muutuste, ebastabiilsuse või anarhia tingimustes*“ (Coleman 2003: 13).

Muutused, ebastabiilsus ja võimuvaakumi teke iseloomustavad kõik sündmuste perioodi, mis viis kahe Küprose kogukonna teineteisest eraldamiseni, olenemata sellest, kas me lähtume konflikti alguse määratlemisel türki-küproslaste või kreeka-küproslaste ajalookäsitlusest. Neutraalse ajalookäsitluse järgi oli tegemist perioodiga vahetult peale Küprose iseseisvumist Briti impeeriumi võimu alt, kus uus võimustruktuur kehtestati sisuliselt väljastpoolt, kolmandate osapoolte poolt. See tekitas tajutud ebavõrdse võimujaotuse arvulises vähemuses olevate türki-küproslaste ja enamuses olevate kreeka-küproslaste vahel. Kuigi eksperdid seda otseselt ise ei rõhutanud, võib arvata, et türki-küproslased olid ilmselgelt 1960. aasta põhiseadusega üsna rahul, sest olles

⁸ Rohelise joone erinevaid tähendusi käsitleb näiteks Berit Marksoo magistritöö: „Rohelise joone” erinevad tähendused Küprose konflikti markeerimisel (2009)

⁹ Annani plaaniks nimetatakse ÜRO toonase peasekretäri Kofi Annan'i poolt Küprose konflikti lahendamiseks ja saare ühendamiseks koostatud ettepanekut, mis 24.04.2004.a. toimunud referendumil türki-küproslaste poolt 65%-lise enamusega heaks kiideti ja kreeka-küproslaste poolt 76%-lise enamusega tagasi lükati: The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem, 31.03.2004.[http://www.unficy.org/nqcontent.cfm?a_id=1637] 05.04.2013

¹⁰ Ühe põhjaliku raporti Küprose kinnisvaraküsimuse teemal on avaldanud Oslo Rahvusvahelise Rahu-uuringute Instituut (PRIO): „The Politics of Property in Cyprus“. Selle raporti autorid Ayla Gürel ja Kudret Özersay toovad välja kahe kogukonna vastandlikud seisukohad kinnisvaraküsimuse ja selle lahendamise osas.

arvulises vähemuses jaotati võim ebaproportsionaalselt just nende kasuks.¹¹ See selgitab ilmselt ka ekspertide poolt väljendatud pettumust uue riigikorra läbikukkumise üle.

Mida eksperdid samuti eraldi välja ei toonud, kuid mis konflikti ajaloolise taustana väärib ära märkimist, on see, et ebastabiilsus ja kahe kogukonna vaheline võimuvõitlus ei alanud loomulikult Küprose Vabariigi loomisega. See oli osa Küprose ajaloolisest pärandist, mida kindlasti mõjutas 20. sajandil türki- ning kreeka-küproslaste seas tärganud rahvuslus, mis 1950-ndateks oli viinud vägivaldsete kokkupõrgeteni ning paramilitaarsete organisatsioonide nagu EOKA (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) ja TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) loomiseni. Vastloodud põhiseadus ja uus riigikord ei olnud paari aastaga veel piisavalt juurdunud, samuti ei olnud riiklikud struktuurid piisavalt tugevad, et järgnenud võimuvõitlust ja vägivaldalainet ära hoida. Oma roll oli siin kindlasti ka Türkil ja Kreekal, kes tekkinud olukorda ära kasutades aktiivselt sekkusid.

- **Moldova-Transnistria konflikt**

Ajaloolise domineerimise ja ebavõrdsuse/ebaõigluse kui juhitamatute konfliktide tunnuste olemasolu leidis Moldova-Transnistria konflikti puhul ekspertarvamuste põhjal kinnitust. Lisaks mõjutas selle konflikti tekkeperioodi olulisel määral regionaalne *ebastabiilsus* ja *suured muutused* ühiskonnas (Nõukogude Liidu lagunemine), mistõttu võib kokkuvõtvalt Colemani kontekstist/taustast tulenevate tunnuste mõju tugevust antud juhtumi puhul hinnata tugevaks.

Alustades ebavõrdsuse/ebaõigluse muutujaga peab kõigepealt ära märkima, et siin tuleb ekspertarvamustest selgelt välja, et Valentina Teosa ja Oazu Nantoi esindavad Moldova poolt ja Anatoly Dirun Transnistria poolt, sest ebavõrdsuse/ebaõigluse allikaid nähakse erinevalt.

Anatoly Dirun Transnistria poole esindajana rõhutas oma väljaütlemistes seda, et Transnistria on ajalooliselt olnud Venemaa osa ja ei oma Rumeeniaga mingit seost,

¹¹ 1960. aastal loodud Küprose Vabariigi põhiseadus on inglise keeles kättesaadav Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) kodulehel:
[http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=189902] 04.04.2013

mistõttu konflikti peamiseks tekkepõhjuseks oli see, et kardeti Moldova liitumist Rumeeniaga. Sellele viitas Diruni sõnul uus 1989. aastal vastu võetud keeleseadus, mille järgi Moldova loobub kirillitsast ja läheb üle moldova/rumeenia keelele. Tiraspoli esindaja sõnul oleks see toonud kaasa venekeelse elanikkonna diskrimineerimise ja ebavõrdsed tingimused tööl (paljud moldova keelt ebapiisaval tasemel rääkivad inimesed kaotaksid töökoha), hariduse- ning kultuurivaldkonnas.

Colemani ajaloolise domineerimise faktor väljendub siin nõrgalt selles, et Transnistria esindaja viitas asjaolule, et Dnestri idakallas on ajalooliselt olnud Vene impeeriumi ja selle õigusjärglaste võimu all ja sellest tuleneb ka sealse elanikkonna venemeelsus ning vastumeelsus liitumisele Rumeeniaga, millega neil ajalooline ja kultuuriline side puudub. Oluline on siinkohal ära märkida, et Transnistria elanikkond koosneb enam-vähem võrdselt ukrainlastest, moldovlastest ja venelastest (ehk ei koosne ainult venekeelsest elanikkonnast), kuid seda Anatoly Dirun välja ei toonud. Samuti oleks ta võinud oluliselt tugevamalt rõhutada Transnistria ajaloolist kuuluvust pigem Venemaa koosseisu kui kuskile mujale, mida ta aga mingil põhjusel ei teinud tunnistades hoopis, et Venemaa ei ole ilmselt Transnistria Venemaaga ühinemisest huvitatud.

Kui tulla Moldova-Transnistria konflikti konteksti juurde siis tuginedes üldtuntud ajaloofaktidele oli ilmselgelt tegemist muutuste ja ebastabiilsuse perioodiga – *perestroika* ja *glasnost* olid lõõnud senise Nõukogude Liidu ülemvõimu kõikuma ja Moldova ühiskonnas võtsid võimust rahvuslikud meeleolud. Selles kontekstis tundis venekeelne elanikkond end ebakindlalt ja loomulikult leidis ringkond poliitikuid/ärimehi, kes seda võimuvaakumit ära kasutas ning nagu Valentina Teosa väitis – tuginedes inimeste hirmudele – olukorra enda kasuks pöörasid. Valentina Teosa viitas ka sellele, et Transnistria oli enne Moldova iseseisvumist riigi majanduslikult arenenuim ja suure potentsiaaliga tööstuspiirkond, mille kaotamine Tiraspoli valitsusele ühelt poolt pidurdas iseseisvunud Moldova arengut ning teisalt, on pärssinud konflikti lahendamist, sest Dnestri Moldaavia Vabariigi poliitiline ja majanduslik eliit on lokaalne korruptsiooni tõttu omavahel väga tihedalt seotud. Siit tuleb lisaks konteksti olulisusele (ebastabiilsus, suured muutused) välja ka see, et kui Tiraspoli esindaja nägi konflikti põhjuse ja olulise muutujana venekeelse elanikkonna hirmu/ebakindlust ebavõrdsuse

kohtlemise ees võrreldes moldovlastega siis Moldova eksperdid tajuvad ebaõigluse/ebavõrdsuse allikana Transnistria eraldumisega kaasnenud majanduslikku kahju.

Ka Oazu Nantoi viitas sarnaselt Valentina Teosale sellele, et Moldova-Transnistria konflikt sai alguse sellest, et keerulisel ajal leidis grupp oportuniste, kes kasutades ära tekkinud võimuvaakumit, leidis võimaluse realiseerida enda poliitilised ja majanduslikud huvid ning kuivõrd poliitilisest võimust loobumine toob tõenäoliselt kaasa ka personaalse majandusliku kahju, ei ole praegune Tiraspoli võimuladvik huvitatud Moldovaga taasühinemisest ühelgi alusel, millega väheneks nende poliitiline võim.

3.2 Konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused

- **Küprose konflikt**

Colemani sõnul on võimalik juhitamatuid konflikte juhitavatest konfliktidest eristada ka selle poolest, milline on konfliktinarratiivi iseloomustav *probleemistik*. Juhitamatute konfliktide puhul võib täheldada seda, et probleemistik on tihti *ebaselge* ja lahendamist vajavad küsimused on omavahel *tihedalt põimunud*. Probleemistik puudutab osapoolte jaoks *elutähtsaid küsimusi*, millede osas võimalus kompromissiks reeglina puudub, sest igasugust lahendust nähakse „lose-lose“ *olukorrana*. Teise olulise temaatikaga seotud tunnuseksena tõi Coleman välja *sotsiaalselt konstrueeritud, sümboolsete ja teineteist välistavate konfliktinarratiivide* tekkimise. (Coleman 2003: 14-20)

Küprose konflikti puhul avalduvad väga tugeval määral juhitamatutele konfliktidele iseloomulikud probleemistikuga seotud tunnused. Pea kõik eksperdid rõhutasid konflikti kompleksust ja erakordset keerulisust just lahendamist vajavate teemade osas, mis on esiteks mitmetahulised ja ei ole konfliktinarratiivis selgelt piiritletud ja teiseks, mis on omavahel tihedalt põimunud, mis muudab nende käsitlemise veelgi keerukamaks.

Zeliha Khashman tõi oluliste lahendamist vajavate teemadena välja esiteks võimujagamise küsimuse (milline oleks edasine riigivalitsemise struktuur, kuidas jagada poliitiline võim vähemuses olevate türgi-küproslaste ja enamuses olevate kreeka-

küproslaste vahel) ja teiseks kinnisvaraküsimuse (kuidas kompenseerida türgi-küproslastele ja kreeka-küproslastele riigi jagunemise käigus kaotatud kinnisvara). Neist kahest eelmisest aga tulenevad järgmised probleemid – kahe kogukonna pikaajalise eraldatuse tõttu vastaspoole suhtes väljakujunenud usaldamatuse tunde ületamine ja kogetud ning elushoitud ajaloolisest traumast ülesaamine. Zeliha Khashman sõnastas küll probleemi, kuid ei pakkunud välja, kuidas võiks tema hinnangul lahendada kahe kogukonna vahel poliitilise võimu jagamist ja kinnisvaraküsimust. Siinkohal peaks ära märkima selle, et Küprose eksperdid andsid väga hea ülevaate konflikti olemusest ja faktilisest taustast, kuid hoidusid ise lahenduste pakkumisest. Kõlama jäi valdavalt uskumus, et sobivaim lahendus oleks kombinatsioon 1960. aasta konstitutsioonist ja Annani plaanist, mida teadaolevalt toetab valdav enamus türgi-küproslastest.

Kui kinnisvaraküsimus ja poliitilise võimu jagamise küsimus võivad tunduda praktilised ja selgepiirilised probleemid (konflikti objektiivsed tunnused, millele Coleman viitas), mida on võimalik piisava huvide ühisosa eksisteerimisel lahendada, pärsivad lahendamist just Colemani poolt tähtsustatud subjektiivsed protsessid ehk see, kuidas osapooled konflikti tajuvad, milline on nende kogemuslik taust seoses konfliktiga. Küprose konflikti puhul on neid destruktivseid subjektiivseid protsesse toetanud professorite Zeliha Khashmani ja Jouni Suistola ning Dr. Ali Dayioglu sõnul nii kahe kogukonna pikaajaline füüsiline eraldatus kui Põhja-Küprose Türki Vabariigi (TRNC - Turkish Republic of Northern Cyprus) ja Küprose Vabariigi võimude poolt toetatud kallutatud ajalookäsitlus, mis on saanud osaks haridussüsteemist ja sotsialiseerumisprotsessist ning mis on põhjustanud vastandlike konfliktinarratiivide tekke kahel pool rohelist joont.

Ka Muhittin Tolga Özsağlam toetas seisukohta, mille järgi võimustruktuurid taastoodavad konflikti moonutatud ja piiratud info levitamise. Ta viitas seejuures Annani plaanile - tema sõnul mõjutas kreeka-küproslaste ülekaalukat vastuhäaletamist kindlasti olulisel määral puudulik ja moonutatud informatsioon plaani sisu kohta. Näiteks ei olnud nad Muhittin Tolga Özsağlami sõnul teadlikud sellest, et Annani plaani kohaselt oleks neil olnud võimalus tagasi pöörduda oma teisele poole puhvertsooni jäänud kodudesse või saada rahalist kompensatsiooni. Võttes arvesse, et kreeka-

küproslaste konflikti diskursuses on kinnisvaraküsimus olnud alati väga valus ning terav teema, oleks võinud see info Dr. Özsaglam arvates mõjutada referendum tulemust olulisel määral. Professor Özsaglam kolleeg Dr. Ali Dayioglu lisas, et Küprose Vabariik piiras referendum eel valitsusväliste organisatsioonide tegevust, kes Annani plaani rahvale tutvustasid ja üle riigi lendlehti jagasid, süüdistades neid raha vastuvõtmises ja koostöös TRNC valitsuse ning Euroopa Liiduga.

Zeliha Khashman aga nägi kõige suurema probleemina Küprose konflikti puhul mitte raskusi huvide ühisosa leidmisel ja vastanduval konfliktinarratiiv, vaid hoopis poliitilise tahte puudumist kreeka-küproslaste poolel, sest peale Euroopa Liiduga liitumist ei ole Küprose Vabariigil tarvis majanduslikult nõrgema riigiga ühineda – neil on olemas Euroopa Liidu liikmelisus ja rahvusvaheline tunnustus, samas kui Põhja-Küprost hoitakse majanduslikus isolatsioonis.

- **Moldova-Transnistria konflikt**

Ka Moldova-Transnistria konflikti puhul avaldub juhitamatutele konfliktidele iseloomulikke küsimuste/problemaatikaga seotud tunnuseid, kuid kindlasti vähemal määral kui Küprose juhtumil puhul. Siiski, kuna ekspertide seisukohtadest võib järeldada, et üks olulisemaid takistusi Moldova-Transnistria konflikti juhtimisel on erinev nägemus konflikti tuumikküsimustest siis võib selle Colemani tunnuste kategooria taset hinnanguliselt pidada keskmiseks.

Esiteks, tuginedes ekspertide seisukohtadele eksisteerib Moldova poolel ühine arusaam selles, et üheks konflikti põhjuseks ja lahendamist takistavaks teguriks on poliitilise eliidi hulgas valitsev korruptsioon ja poliitiliste ning majanduslike huvide omavaheline seotus/kattuvus. Sellele viitasid nii Oazu Nantoi kui Valentina Teosa.

Ühisosa leidmine konflikti lahendamiseks peaks reintegratsiooni aseministri Ion Stăvilă sõnul olema lihtne, sest tema näeb tekkinud konflikti kui valdavalt poliitilist konflikti, mille tekitas Venemaa ja selle konflikti ainsa võimaliku lahendusena Transnistria liitmist Moldova koosseisu. Seda seisukohta toetab ka Moldova Riikliku Ülikooli aserektor rahvusvaheliste suhete alal - Angela Niculiță, kes rõhutas oma võrdlemisi

radikaalses seisukohas seda, et sellist moodustist nagu Transnistria ei ole olemas sel lihtsal põhjusel, et Moldova Vabariigi põhiseadus seda ei käsitle. Transnistriale võib seega viidata kui Dnestri jõe idakaldal asuvale Moldova territooriumile. Kuigi aseminister Ion Staviļă rääkis ka teistest võimalikest lahendustest (status quo püsimine, Transnistria iseseisvumine, Transnistria liitumine Ukraina või Venemaaga) siis rõhutas ta seda, et Moldova võimude silmis on ainus võimalik lahendus siiski vaid reintegratsioon. Ion Staviļă sõnul on konflikti probleemistik iseenesest juhitav ja ühildatav – konfliktil ei ole ei etnilist ega religioosset mõõdet, kaks kogukonda ei ole teineteise suhtes vaenulikult meelestatud ja kogukonnad ei ole kontsentreeritud kindlatesse piirkondadesse ega teineteisest täielikult isoleeritud.

Ion Staviļă sõnul on Moldova-Transnistria konflikti lahendamise võtmeküsimuseks Venemaa poliitiline tahe, sest tema näeb konflikti vastaspoolena pigem Venemaad, kes on sekkunud Moldova siseasjadesse. Tiraspoli esindaja Anatoly Dirun seda seisukohta ei jaganud – tema sõnul on konflikti üheks põhiliseks probleemküsimuseks ikkagi keele- ja kultuurilise kuuluvuse küsimus ja see on asi, milles ei saa kompromissi teha ilma oma identiteeti kaotamata.

Ka Moldova-Transnistria konflikti puhul võib seega sarnaselt Küprose konfliktile täheldada mitte ainult ühisosa puudumist konflikti problemaatika osas (osapooled näevad konflikti põhjuseid ja olemust erinevalt), vaid ka siin puudub ühel osapoolel ilmselt üldine poliitiline tahe konflikti lahendamiseks, sest kehtiva status quo püsimist nähaksegi kõige kasulikuma lahendusena. See tuli välja nii Valentina Teosa seisukohast, kes väitis, et Moldova-Transnistria konflikti lahendamise võtmeküsimuseks ja suurimaks väljakutseks on Transnistria elanikele Moldovaga liitumise muutmine atraktiivseks, sest ilmselgelt on Tiraspol olnud konflikti lahendamise osas see passiivne pool. Ka Tiraspoli esindaja Anatoly Dirun viitas sellele, et vaese Moldovaga liitumine ei ole Transnistriale majanduslikult kasulik ja et Moldova ei ole Transnistria elanikele atraktiivne. Ta lisas, et läbirääkimisi Moldovaga raskendab ka fakt, et Moldova valitsus on oma käitumises olnud ebausaldusväärne ja mitte eriti järjekindel. Siinkohal ei toonud Dirun konkreetseid näiteid Moldova valitsuse ebausaldusväärse põhjendamiseks ega

maininud ka seda, et Transnistria ise ei ole majanduslikult väga palju paremas seisus kui Moldova.

Seega ka Moldova konflikti puhul võib täheldada sümboolsete probleemide/teemade teket/konstrueerimist – Moldova poole pealt Transnistria kui „kaotatud regiooni“ ja „kaotatud elanikkonnana“ käsitlemist, mis tuleb Moldovaga taasliita ning Tiraspoli valitsuse poolt konflikti portreteerimine tuginedes venekeelse elanikkonna identiteediküsimusele ja majanduslikele teguritele. Siiski, kuivõrd Moldova-Transnistria konflikti puhul ei ole kogukonnad teineteisest täielikult eraldatud (enamikel on topeltkodakondsus ja topeltpassid ning töötamine Moldovas ei välista elamist Transnistrias ning vastupidi) siis ei ole konfliktinarratiivid täielikult teineteist välistavad – seda on küll ametlikult võimustruktuuride poolt juhitud diskursus, kuid eksisteerib ka teatav ühisosa, näiteks selles osas, et Transnistria Moldovaga ühinemise üheks eeltingimuseks võiks olla Moldova majanduslik areng.

3.3 Osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted

- **Küprose konflikt**

Esiteks tõi Coleman välja, et juhitamata konfliktide puhul on osapoolte vahelised *suhted möödapääsmatud*, sest nad puudutavad elulise tähtsusega küsimusi, mida ühelt poolt ei ole võimalik lahendada ilma vastuvõetamatut kahju kannatamata ja teisalt ei ole võimalik ka konfliktist lihtsalt väljuda. See muudab osapoolte vahelised suhted destrukttiivseks ja kuritahtlikuks, mida toetab omakorda kinnine sotsiaalne struktuur, mis aitab kaasa vastase suhtes *moonutatud stereotüüpide* tekkele ning kui lisada siia veel korduvad ebaõnnestunud katsed olukorda lahendada, mis omakorda suurendavad pettumust ja umbusaldust, siis selline olukord toodabki konflikti juhitamata. (Coleman 2003: 20-21 ja Coleman *et al.* 2007a: 1454)

Küprose ekspertide sõnul, kelledest mitmed rääkides konfliktijuhtimisest ja Küprose tulevikust, rõhutasid vajadust alustada usaldust loovate meetmete (ingl k *CBM – confidence building measures*) kasutuselevõttuga, et kahte mitukümmend aastat teineteisest eraldatud kogukonda taas lähendada ja vastastikkust umbusaldamist vähendada. Dr. Özsaglam toetab seda väidet, et Küprose konflikti puhul on konflikti

ühiks karakteristikuks osapoolte vahelised destruktiivsed suhted, mille on kaasa toonud kommunikatsiooni puudumine rohujuure tasandil. Tema sõnul tuleb muuta sotsiaalset struktuuri avatumaks alustades täiendavate piiripunktide avamisega, kuid kindlasti aitaks umbusalduse vähendamisele ja uute kontaktide loomisele kaasa ühised spordi- ja kultuuriüritused. Ka Dr. Ali Dayioglu rääkis sellest, et vaenulikkus kahe kogukonna vahel on paljuski põhjustatud nende eraldatusest ja pikaajalisest kontakti puudumisest.¹²

Zeliha Khashman, kes samuti rääkis kahe kogukonna eraldatutest ja vajadusest üle saada väärast kallutatud kujutluspildist teise osapoole suhtes, tõi välja ka Küprose konflikti puhul kogukondade suhteid iseloomustavat umbusaldust ja hirmu taastootva teguri – ebaõnnestunud katsed olukorda lahendada. Ta viitas siinjuures Annani plaanile ja rahvusvahelise kogukonna möödalastud võimalusele Küprose küsimus lahendada Euroopa Liidu laienemisprotsessi kaudu, mis oli suureks pettumuseks türgi-küproslastele ja suurendas oluliselt pettumust ja usaldamatust kreeka-küproslaste suhtes, kes Annani plaanile ülekaalukalt vastu hääletasid.

Zeliha ja ka teiste ekspertide seisukohtade järgi oli türgi-küproslaste jaoks Annani plaan viimane reaalne võimalus saare ühendamiseks ning türgi-küproslaste poliitilise ja majandusliku isolatsiooni lõpetamiseks. Kreeka-küproslaste nii suure vastuseisu kohta Annani plaanile tõid nad põhjenduseks umbusalduse türgi-küproslaste vastu ja ebapiisava ning (Küprose valitsuse poolt) moonutatud info plaani tagajärgede kohta. Huvitav on siinjuures Küprose ekspertide poolt välja toodud asjaolu, et moonutatud stereotüüpide tekke põhjuseks on lisaks paar kümnendit kestnud eraldatusele, läbielatud traumale ka erinev (ja kallutatud ehk ühepoolne) ajalookäsitlus. Mida teised eksperdid peale Jouni Suistola aga ei maininud, on Türki sõjaväe kohalolek ja see, et kreeka-küproslased näevad erinevalt türgi-küproslastest seda Türki poolse okupatsioonina.

¹² Siinkohal tahaksin viidata Euroopa Poliitikauuringute Keskuse (CEPS) 2008. aastal türgi-küproslaste ja kreeka-küproslaste seas läbiviidud avaliku arvamuse uuringule, mis annab ülevaate sellest, mida Küprose saare elanikud arvavad teineteisest, rahuprotsessist ja võimalikest lahendustest. Erol Kaymak, Alexandros Lordos, Nathalie Tocci - „Building Confidence in Peace: Public Opinion and the Cyprus Peace Process“ (2008) CEPS.

Lisaks juhitamatutele konfliktidele omastele gruppidevahelisi suhteid iseloomustavatele tunnustele, mis Küprose konflikti puhul samuti ekspertide seisukohtade järgi väga tugevalt avaldusid, võib selle juhtumi puhul täheldada mõningasel määral konflikti juhitamatusele viitavaid tunnuseid ka *grupisiseste suhete* puhul. Coleman viitas sellele, et juhitamatute konfliktide puhul kujunevad pika aja jooksul välja polariseerunud kollektiivsed identiteedid, mis sünnivad ja püsivad monoliitsetena läbi teise osapoole välistamise ja talle vastandumisega. Sellised identiteedid on tihedalt seotud konfliktinarratiiviga ja need on juhitamatute konfliktide puhul tihti sotsiaalselt konstrueeritud ning võimustruktuuride poolt süstemaatiliselt toetatud (Coleman 2003: 22).

Näiteks, Jouni Suistola viitas oma ettekandes polariseerunud kollektiivsetele identiteetidele väites, et nende tekke põhjuseks on erinev ajalookäsitlus – kahe kogukonna vahel puudub ühtne arusaam konflikti algpõhjustest ja süüdlastest – kummalgi osapoolel on sellest oma kindel ja „tardunud“ versioon ja sellest taganemist võidakse grupisiselt tõlgendada kui reetmist ja konflikti vägivallaaktides hukkunud märtrite mälestuse rüvetamist. Seda, et sellised kinnised ja teist osapoolt välistavad kollektiivsed identiteedid Küprose konflikti puhul eksisteerivad, toetas ka Dr. Ali Dayioglu, kes viitas Küprose kahte kogukonda iseloomustavale etnotsentrilisele maailmapildile, mis näeb enda gruppi ajaloolise kannataja ja ohvri rollis ning teist osapoolt kõikide kannatuste põhjustajana.

- **Moldova-Transnistria konflikt**

Moldova-Transnistria konflikti puhul võib küll rääkida vastastikkusest usaldamatutest ja kogukondade vahelisest piiratud suhtlusest, kuid füüsiliselt ei ole nad olnud teineteisest isoleeritud. Kuigi väliuuringu tulemusena selgus, et mõlemad kogukonnad elavad erinevates, piiratud ja kallutatud infoväljades, mida väitsid Moldova tudengid pealinnas asuva Austria Arengukoostöö (Austrian Development Cooperation¹³) kontoris läbiviidud ümarlaua raames, ei ole nad teineteisest eraldatud ja konflikt kui selline on pigem poliitiline kui personaalne ja inimsuhete tasandil. Seega ei saa kindlalt öelda, et

¹³ Ametlik kodulehekülg: <http://www.entwicklung.at/en/>

Moldova-Transnistria konflikti puhul on konflikti osapooled möödapääsmatutes destruktiivsetes ja kuritahtlikes suhetes, mille püsimisele aitab kaasa kinnine sotsiaalne struktuur.

Sellele viitas ka Moldova reintegratsiooni aseminister Ion Stăvilă, kes rõhutas, et konfliktijuhtimise seisukohalt on kasulikud tegurid need, et Moldova-Transnistria konfliktil puudub religioosne ja etniline mõõde, et inimesed kahel pool Dnestri jõe ei ole teineteise vastu vaenulikult meelestatud ja kuna erinevad rahvusgrupid ei ole selgelt kontsentreeritud kindlatesse piirkondadesse siis puuduvad personaalsel tasandil osapoolte vahelistes suhetes ületamatud erimeelsused, mis võiksid konflikti lahendamisel määravaks saada. Tiraspoli esindaja Anatoly Dirun küll viitas sellele, et Transnistria poolel puudub usaldus korrumpeerunud Moldova valitsuse, selle lubaduste ja ettepanekute suhtes, kuid ta viitas siinkohal pigem umbusaldusele Moldova võimuringkondade kui tavainimeste suhtes.

Mis puudutab aga kollektiivseid identiteete siis lähtudes ekspertide arvamustest ei ole võimalik üheselt väita, et Moldova-Transnistria konfliktide puhul on väljakujunenud monoliitsed polariseerunud kollektiivsed identiteedid, kuigi mõningaid sellele viitavaid tunnuseid võib täheldada, vähemalt konfliktinarratiivis.

Näiteks olid eksperdid oma nägemustes konflikti võimalike lahenduste osas üsna jäigad – kuigi pakuti välja mitmeid võimalike tulevikustsenaariume, nägid kõik eksperdid Moldova poolel ainuõige lahendusena Transnistria taasühinemist Moldovaga, justkui oleks see rahvusliku au küsimus. Eriti radikaalsed olid selles osas Oazu Nantoi, Angela Niculiță ja Ion Stăvilă. Tiraspoli esindaja Anatoly Dirun aga väitis vastu, et Moldova-Transnistria konflikti puhul ongi tegemist ohuga venekeelse elanikkonna identiteedi püsimisele ja Transnistria eraldumine on ainus võimalus oma identiteeti kaitsta. Samas viitas Dirun ka sellele, et taasühinemiseks peaks Moldova pool suutma muuta selle Transnistria elanikele atraktiivseks, mis viitab sellele, et „hea pakkumise“ korral võib Transnistria olla huvitatud Moldovaga ühinemisest. Selline kahetine seisukoht võis muidugi olla põhjustatud ka sellest, et olles seotud Transnistria võimustruktuuridega, esindas Anatoly Dirun ümarlaual arvatavasti Tiraspoli ametlikku seisukohta.

Moldova-Transnistria konflikt puhul võib seega öelda, et kuigi konflikti osapoolte kollektiivsed identiteedid baseeruvad erinevatel kehtel, ajalookäsitlustel ja kultuuril, ei ole tekkinud monoliitset konfliktil põhinevat identiteeti ja selles valguses omab antud konflikt pigem juhitud kui juhitud konfliktidele sarnaseid tunnuseid. Kokkuvõtvalt võib hinnata Coleman juhitud konfliktide puhul avalduvate osapoolte vaheliste ja grupisestest tunnuste kategooria mõju antud juhtumil puhul nõrgaks.

3.4 Konflikti protsessidega seotud tunnused

- **Küprose konflikt**

Selle juhitud konfliktide tunnuste kategooria all tõi Coleman esiteks välja juhitud konflikte iseloomustava ääretult *tugeva emotsionaalsuse*, mis on tingitud pettumusest, vihast ja turvatunde puudumisest ning mis pärssib osapoolte ratsionaalset käitumist suhtes vastaspoolega. (Coleman 2003: 25-26)

Teiseks viitas Coleman *valikulisele tajumisele ja grupikesksele mõtlemisele*, mis dehumaniseerib vastaspoolt ja seega õigustab *üleüldist kehtvat psüühilist ja füüsilist vägivalda*, mis iseloomustab juhitud konfliktide puhul osapoolte vahelisi suhteid (Ibid.: 26-27).

Kolmandaks tõi Coleman välja juhitud konfliktide *kõikehõlmava ja muutlikku iseloomu*, mille all ta viitas sellele, et juhitud konflikt läbib reeglina kõiki ühiskonna tasandeid, avaldades kord ühes, kord teises kihis ning tihti ei ole võimalik üksüheselt tuvastada, kes on konflikti osapooled, sest pidevas muutumises on nii konflikti intensiivsus, osapooled kui küsimused ning tasandid, millel nad avalduvad (Ibid.: 28).

Küprose konflikti puhul avalduvad küll äärmiselt tugev emotsionaalsus ning konflikti kõikehõlmav ja muutlik iseloom kui juhitud konflikti ühed tunnused, kuid kehtvat vägivalda ehk kuritahtlikke sotsiaalsete protsesside olemasolu selle konflikti puhul täheldada ei saa. Seetõttu võib öelda, et konflikti protsessidega seotud tunnused avalduvad antud juhtumil puhul pigem keskmisel tasemel.

Zeliha Khashman kirjeldas Küprose konflikti emotsionaalset iseloomu viidates kahe kogukonna lahutamisele eelnenud sõjalisele konfliktile ja selle käigus kogetud personaalsele traumale, mis on veel liiga värske, et seda unustada. Seda võimendab kaduma jäänud inimeste küsimus ja loomulikult ebaõiglus, mida inimesed tunnevad seoses sellega, et kodudest, kust nad pidid sunniviisiliselt lahkuma, elavad nüüd teise kogukonna liikmed. Siinkohal ei toonud Khashman välja, et see puudutab vaid kreeka-küproslasi või türki-küproslasi ja ka teised eksperdid ei rõhutanud konkreetselt kreeka-küproslaste süüd – valdavalt tunnistati, et selles, mis puudutab sõjalise konflikti eel ja ajal toimunut, on süüdlasi ja kannatajaid mõlemal poolel.

Khashman tõi välja ka, et kreeka-küproslaste puhul on oluline ka Türki sõjaväe kohaloleku küsimus Põhja-Küprosel ja türki-küproslaste jaoks on tänasel päeval väga värskest meelest pettumus ja viha, mille tekitas kreeka-küproslaste poolt Annani plaani ülekaaluka enamusega tagasilükkamine ja sellega Küprose konflikti „külmutamine“ ning türki-küproslaste majanduslikku ja poliitilisse isolatsiooni jätmine. Professor Khashmani sõnul on Küprose konflikti lahendamise üheks võtmeküsimuseks, kuidas saada üle kahe kogukonna omavahelisi suhteid iseloomustavast pimedast umbusaldusest, hirmust ja vaenulikkusest.

Ka Dr. Özsaglam viitas kreeka-küproslase ja türki-küproslaste suhteid iseloomustavale antipaatialle ja hirmutundele, mida on põhjustanud kogukondade pikaajaline lahusolek ning tema sõnul põhjustaski Annani plaani kreeka-küproslaste poolt tagasilükkamise see, et referendumil häälutati emotsioonidest lähtuvalt mitte objektiivse ja ratsionaalse info valguses. Emotsioone aga juhtisid konstrueeritud julgeolekuohud ja umbusaldus teise kogukonna suhtes. Dr. Ali Dayioglu põhjendas konflikti iseloomustavat emotsionaalsust etnotsentrilise maailmavaatega, mille on põhjustanud kahe kogukonna eraldatus.

Dr. Özsaglam juhtis tähelepanu sellele (ning Jouni Suistola toetas seda väidet), et emotsionaalsust hoiavad üleval ja taastoodavad Küprosel ka mõlema kogukonna poliitilised liidrid, näiteks läbi haridussüsteemis käsitletava ajalookäsitluse ja meedia. Näitena tõi Suistola jagatud pealinna Nicosia/Lefkoşa eri pooltel asuvad analoogse sisu

ning eesmärgiga (ja sama nimega) Rahvusliku Võitluse Muuseumid, kus portreeritakse vastaspoolt demonliku kurjategijana, kes tappis armutult lapsi ja vanureid ning enda kogukonda kui selle julma terrori ohvrit. Ka Suistola nägi konflikti positiivse lahenduse ühe eeltingimusena emotsionaalsuse vähendamist kogukondade vahelistes suhetes läbi mõlema osapoolle jaoks traumaatiliste küsimuste lahendamise.

Ekspertide sõnavõttudes avaldus väga tugeval määral küll tugev emotsionaalsus kui juhitud konflikti üks tunnuseid, kuid kuivõrd kogukonnad on juba mitu aastakümnet olnud formaalselt teineteisest lahutatud ning rahu piirkonnas tagavad ÜRO rahuvalvajak, ei iseloomusta Küprose konflikti sõjalised aktsioonid ega pidev vägivald. Seetõttu, kuritahtlike sotsiaalsete protsesside kui juhitud konfliktide ühe tunnuse avaldumine Küprose konflikti puhul kinnitust ei leidnud.

Mis puudutab Coleman poolt juhitud konfliktidele omistatud *muutlikku ja kõikehõlmavat iseloomu* siis Küprose konflikti puhul tuli ekspertide sõnavõttudest esiteks välja, et konflikti osapooled on konflikti algusest kuni tänaseni olnud põhimõtteliselt samad – kreeka-küproslased ja türki-küproslased ning kolmandate osapooltena Türki ja Kreeka valitsused, viimasel ajal ka Euroopa Liit kuivõrd Kreeka ja nüüd ka Küprose Vabariik on Euroopa Liidu liikmed. Ka konflikti teemad, mis on küll väga keerulised ja omavahel tihedalt seotud, on keerlenud ümber sama probleemistiku, mis iseloomustas konflikti selle puhkedes (poliitilise võimu jagamise küsimus ja kogukondade võrdse kohtlemise küsimus). See tähendab, et kuigi aeg-ajalt on osapooled just valitsuste tasemel ja reeglina kolmandate osapoolte poolt vahendatuna mõnevõrra lähenenud, ei ole konflikti käigus olulisi arenguid ja muutusi esinenud.

Küll aga on konflikt olnud muutlik selles mõistes, et ekspertide sõnul (Mehmet Ali Talat, Zeliha Khashman, Jouni Suistola) on olnud ka perioode, kus osapooled on poliitilisel tasandil teineteisele lähenenud. Nad tõid viimase ja olulisema näitena välja Annani plaani Euroopa Liidu laienemise kontekstis, mis oleks võinud tuua kauakestnud konfliktile lõpplahenduse, kuid mille ebaõnnestumine on ilmselt viinud konflikti uuele tasandile kuivõrd nüüd puudub kreeka-küproslastel väidetavalt tahe ja motiiv põhja-küproslastega kokkulepet otsida ning sellest tulenev Põhja-Küprose jätkuv suveräänsuse

suurendamine ja tunnustuse otsimine võib viia järjekordselt suhete halvenemiseni ka poliitilisel tasandil, kus on püütud taas alustada ametlikku dialoogi.

Siin tuleb ära märkida, et eksperdid nägid konflikti tuumana küll kogukondade vahelist konflikti, kuid selle lahendamatus peamiste põhjustena pigem poliitilisi tegureid (tahte puudumine, majanduslikud ja poliitilised huvid).

Seda enam aga võib öelda, et konflikt on kõikehõlmav – läbides nii poliitilist tasandit, mõjutades majandussektorit ning puudutades kahe kogukonna elanike jaoks väga olulisi ja emotsionaalseid teemasid. Enamik eksperte olid seisukohal, et kuigi Küprose konfliktile on senimaani lähenetud kui poliitilisele konfliktile, on konfliktil väga tugev etniline mõõde, mistõttu tuleb konfliktijuhtimisel alustada just meetmetega, mis võiksid kahte teineteise suhtes vaenulikult meelestatud kogukonda omavahel lähendada. Ekspertide sõnul on senimaani keskendutud pigem poliitilisele kokkuleppele.

- **Moldova-Transnistria konflikt**

Moldova-Transnistria konflikti puhul võib kokkuvõtvalt öelda, et Colemani protsessidega seotud tunnused avalduvad selle juhtumi puhul äärmisel juhul vaid nõrgal tasemel. Esiteks, ekspertide sõnul iseloomustab Moldova-Transnistria konflikti küll tugevaid emotsioone tekitav riigi suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse küsimus Moldova esindajate poolel (Ion Stăvilă, Oazu Nantoi, Angela Niculiță, Valentina Teosa) ning kultuuri- ja keeleküsimus Transnistria poole poolt (Anatoly Dirun), kuid ekstreemset emotsionaalsust, mis toituks kibestumise- ja alandamise tundeist või turvatunde puudumises, nagu sellele viitas Coleman, Moldova-Transnistria konflikti puhul ekspertide seisukohtadele tuginedes väita ei saa.

Samuti võib öelda, et Moldova-Transnistria ekspertide sõnavõtte põhjal ei või väita nagu oleksid kahe osapoolte vahelised suhted püsivalt ja kestvalt vägivaldsed ning kuritahtlikud, kuigi sisuliselt ei ole nad teineteisest füüsiliselt eraldatud ega isoleeritud. Dnestri Moldaavia Vabariigi väljakuulutamise järgselt toimus küll lühiajaline sõjaline konflikt, mis tõi mõlemale poolele kaasa ka hukkunuid, kuid see lühiajaline

vägivallaaktsioon ei domineeri tänasel päeval Moldova-Transnistria konflikti diskursust, vähemalt ei tulnud see välja ekspertide seisukohtadest.

Samuti ei saa väita nagu iseloomustaks Moldova-Transnistria konflikti pidev muutlikkus teemade ja intensiivsuse või osapoolte osas. Ekspertarvamustest tuli küll välja, et Moldovas ja Transnistrias puudub üksmeel konflikti osalejate ja teemade osas, kuid need seisukohad on püsinud konflikti kestel muutumatuna. Näiteks, ekspertide arvamuste põhjal võib väita, et antud konflikti puhul on alati olnud tegu puhtalt poliitilise konfliktiga poliitilisel tasemel. Ion Stăvilă sõnul on konflikti lahendamise peamiseks probleemiks koguaeg olnud eelkõige poliitilise tahte puudumine Venemaa poole poolt. Ka Valentina Teosa viitas sellele, et konflikti lahendamine eeldab kahte osapoolt, kuid Transnistria võimude poolt huvi läbirääkimisteks puudub. Anatoly Dirun erines siiski mõnevõrra Moldova ekspertidest viidates sellele, et konfliktil on lisaks poliitilisele mõõtmele ka kultuuriline-keeleline mõõde. Mis puudutab konflikti osapooli siis selles osas läksid arvamused eeldatult lahku peamiselt ühe mängija osas – nimelt, Moldova poolel nähakse vastaspoolena ka Venemaad, mitte ainult Tiraspolis resideeruvat separatistlikku valitsust. Transnistria esindaja küll ei eitanud Venemaa toetust Transnistriale, kuid rõhutas Dnestri Moldaavia Vabariigi poliitilist iseseisvust ja tema nägi konfliktis peamiselt kahte osapoolt, kelledeks on valitsused Tiraspolis ja Chisinaus.

Ka ei avaldunud antud juhtumi puhul konflikti kõikehõlmav iseloom, mida võiks täheldada juhitamatute konfliktide puhul. Nii Moldova kui Tiraspoli ekspertide seisukohtadest võis järeldada, et konflikt eksisteerib küll pigem poliitilisel tasandil, kuid kuivõrd poliitiline ja majanduslik sfäär on nii Moldovas kui Transnistrias esineva kõrge korruptsiooni taseme tõttu väga tihedalt seotud siis läbib konfliktidiskursust kindlasti ka majanduslike tegurite tähtsus. Anatoly Dirun tõi küll konflikti ka kultuurilise- ja keelelise mõõtme, kuid Moldova eksperdid ei pidanud seda küsimust konflikti lahendamise koha pealt oluliseks, sest nende meelest konfliktil etniline mõõde puudub. Konflikt esineb seega küll erinevates sfäärides ja eksperdid viitasid nende omavahelisele seotusele, kuid ekspertarvamustes ei kajastu konflikti kõikehõlmav iseloom ehk pidev ja intensiivne mõju ühiskonna kõikidele gruppidele.

Kokkuvõtvalt, võttes arvesse, et Moldova-Transnistria konflikti puhul võib täheldada teatud emotsionaalsust konflikti osapoolte omavahelistes suhetes, kuid konfliktile ei ole iseloomulikud kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid ega kõikehõlmav ja muutuv iseloom, võib öelda, et antud juhtumi puhul avalduvad juhitamatutele konfliktidele iseloomulikud protsessidega seotud tunnused vaid nõrgal tasemel ning konflikt omab selles Colemani tunnuste kategoorias pigem juhitavatele konfliktidele omaseid karakteristikuid.

3.5 Konflikti tagajärgedega seotud tunnused

- **Küprose konflikt**

Juhitamatu konflikt iseloomustab Coleman sõnul see, et seda tüüpi konfliktide tagajärjeks on *kauakestev ja laiaulatuslik trauma*, mida tajutakse nii ühiskondlikul kui personaalsel tasandil ja mis on selle lahendamata tõttu saanud *osaks sotsialiseerumisprotsessist* (Coleman 2003: 28-29). Teise tagajärgedega seotud karakteristikuna tõi Coleman välja juhitamatute konfliktide puhul täheldatud konflikti *lakkamatu kestuse*, mille all ta viitas sellele, et kuigi konflikti puhul võib täheldada konflikti võimendumise ja rahunemise faase, on konflikt püsivalt destrukttiivne ja seda kantakse läbi sotsialiseerumisprotsesside edasi järgnevatele põlvkondadele, sest konflikti tuumikküsimusi ei ole lahendatud. (Coleman 2000: 429; 2003: 30-31; Burgess *et al.* 1996: 305)

Küprose konflikti puhul võib tuginedes ekspertide seisukohtadele täheldada, et juhitamatutele konfliktidele omistatud tagajärgedega seotud tunnused avalduvad tugeval määral. Esiteks peab antud juhtumi puhul paika nii kauakestva ja laiaulatusliku trauma olemasolu konfliktidiskursuses, mida kinnitasid pea kõik Küprose eksperdid. Teiseks leidis antud juhtumi puhul kinnitust ka konflikti lakkamatu kestus – konflikt on kestnud mitmeid põlvkondi, kuid kuivõrd konflikti tuumaks olevad probleemküsimused on endiselt lahenduseta, ei ole ka katsed poliitiliseks kokkuleppeks vilja kandnud.

Vajadust saada üle konfliktiga seotud traumast ehk lahendada osapoolte jaoks endiselt traumeerivad küsimused nagu kinnisvaraküsimus, võrdse kohtlemise küsimus, majandusliku isolatsiooni küsimus, kadunud inimeste küsimus, rõhutas kõige

tugevamalt Zeliha Khashman, kuid kinnisvaraküsimusele viitas oma Annani plaanile pühendatud ettekandes korduvalt ka Muhittin Tolga Özsağlam.

Traumast ja selle taastootmisest ning konstrueerimisest rääkis ka Dr. Ali Dayioglu kui ta viitas kahe kogukonna pikaajalise eraldatuse tulemusena väljakujunenud etnotsentrilisele minapildile, mis toitub paljuski minevikust ja minevikus toimunud traumaatilistest sündmustest, mida mäletatakse ja hoitakse elus ning antakse edasi järgnevale põlvkondadele. Kuivõrd neid kahe kogukonna jaoks traumaatilisi küsimusi ei ole senimaani edukalt lahendatud siis on neist saanud oluline osa konfliktinarratiivist. Nii Dr. Özsağlam, Zeliha Khashman, Dr. Ali Dayioglu kui ka Jouni Suistola rõhutasid vajadust alustada konflikti lahendamiseks just pikaleveninud traumas põhjustavate ja elushoidvate küsimuste lahendamisest, et kahte kogukonda teineteisele lähendada. Kaks viimast peavad seda õigete meetmete korral ka vägagi võimalikuks viidates sellele, et ajalooliselt, enne sõjalist konflikti, on kaks Küprose kogukonda elanud rahumeelselt kõrvuti koos ja miks ei peaks see olema võimalik ka tulevikus.

Kui rääkida Küprose konflikti kestusest siis nii Dr. Ali Dayioglu kui Jouni Suistola väitsid, et konflikt türki-küproslaste ja kreeka-küproslaste vahel on kestnud väga pikka aega ja on olnud osapoolte jaoks kestvalt traumeeriv. Seda on toetanud ka asjaolu, et võimud toetavad kallutatud informatsiooni ja subjektiivse ajalookäsitluse kaudu väljakujunenud konfliktinarratiivi, mille järgi kummalgi pool rohelist joont nähakse konflikti algust ja põhjuseid erinevalt.

Zeliha Khashman lisas, et seda külmunud staatust kahe kogukonna vahelistes suhetes on omakorda aitanud säilitada ka ebaõnnestunud katsed konflikti lahendada. Türki-küproslaste jaoks on Zeliha Khashmani, Jouni Suistola ja Dr. Ali Dayioglu sõnul üheks suuremaks pettumuseks nende arvates seni parima ja ilmselt viimase võimaluse möödalaskmine rahvusvahelise kogukonna poolt, kes võttis Küprose Vabariigi Euroopa Liidu liikmeks hoolimata jagatud Küprose küsimuse lahendamatuses. Ka TRNC president Mehmet Ali Talat viitas meie külaskäigu raames peetud kõnes sellele, et kuivõrd Põhja-Küprose administratsiooni jaoks on eesmärgiks vähendada majanduslikku isolatsiooni ja võimaldada türki-küproslastele kreeka-küproslastega

võrdväärne elatustase siis ei ole välistatud, et nüüd, kus Euroopa Liit võttis Küprose Vabariigi oma liikmeks ilma saare põhjapoolse osata, hakkab ka Põhja-Küpros jõulisemalt otsima rahvusvahelist toetust ja tunnustust, et iseseisvalt jätkata. Kuivõrd Küprose Vabariik peab Põhja-Küprose administratsiooni ebaseaduslikuks ja rohelisest joonest põhja poole jäävat territooriumi võõrvägede poolt okupeeritud alaks siis võib eeldada, et need vägagi erinevad nägemused toovad kaasa Küprose konflikti lakkamatu kestvuse kui juhitamatule konfliktile omase karakteristiku avaldumise veel väga pikaks ajaks.

- **Moldova-Transnistria konflikt**

Moldova-Transnistria konflikti puhul võib kokkuvõtvalt öelda, et juhitamatute konfliktide tagajärgedega seotud tunnused avalduvad antud juhtumi puhul nõrgal tasemel. Mis puudutab pikaleveninud traumat kui Colemani üht juhitamatute konfliktide tagajärgedega seotud tunnust siis selle tunnuse eksisteerimine Moldova-Transnistria konfliktis ekspertide seisukohtade põhjal tõendust ei leidnud. Küll aga võib väita, et antud juhtumi puhul avaldub nõrgal tasemel Colemani teine juhitamatu konflikti tagajärgedega seotud tunnus – lakkamatu kestvus.

Esiteks, Moldova-Transnistria konflikti puhul ei saa ekspertarvamuste põhjal tuvastada kauakestva trauma eksisteerimist ei Transnistria ega Moldova poolel. Moldova eksperdid viitasid küll Moldova territoriaalse terviklikkuse taastamise vajadusele (Ion Stăvilă ja Angela Niculiță), Valentina Teosa rõhutas Transnistria Moldovast eraldumisega kaasnenud suurt majanduslikku kahju ja Anatoly Dirun viitas venekeelse elanikkonna hirmudele seoses Moldova võimaliku lähenemisega Rumeeniale, kuid miski ekspertide seisukohtades ei viita osapoolte poolt kogetud pikaajalisele traumale kui juhitamatute konfliktide tunnusele. Hoolimata sellest, et ka Moldova-Transnistria konflikti alguses toimus lühiajaline sõjaline konflikt, mis tõi kaasa hukkunuid mõlemal poolel, ei tule ekspertide sõnavõttudest välja, et sellega oleks kaasnenud laiaulatuslik ja pikaleveniv trauma nii ühiskondlikul kui personaalsel tasandil.

Teiseks, Coleman poolt juhitamatute konfliktide tagajärgedega seotud tunnusena välja toodud konflikti lakkamatut kestust võib Moldova-Transnistria konflikti puhul vähesel

määral täheldada. Antud konflikt on kestnud juba mitukümmend aastat ilma lahenduseta, kuid ekspertide seisukohtade puhul võib järeldada, et see on nii, sest osapoolte (ekspertid pidasid konflikti osapoolteks peamiselt kummagi administratsiooni poliitilist eliiti) motivatsioon konflikti lahendada on nõrk. Moldova eksperdid Valentina Teosa ja Oazu Nantoi viitasid valitsusringkondade korruptsioonile ja soovimatusele oma võimu (ümber)jagada kui konfliktijuhtimist raskendavatele teguritele, Ion Staviľă, kes esindas Moldova ametlikku seisukohta viitas Venemaa poolsele tahte puudumisele ning Anatoly Dirun Tiraspoli ametliku seisukoha esindajana Transnistria poolse huvi puudumisele Moldova valitsusega läbi rääkida.

Moldova-Transnistria juhtumi puhul tuli lisaks välja, et nii Transnistria kui Moldova võimud kasutavad meediat ja subjektiivset ajalookäsitlust, et elanikke mõjutada läbi informatsiooni varjamise ja moonutamise, et nad toetaksid valitsuse poolt aktsepteeritud konfliktinarratiivi. Seda väitsid Chisinaus asuva Austria Arengukoostöö (Austrian Development Cooperation, ADC) organisatsiooni poolt läbiviidud ümarlaua kohtumisel Moldova Riikliku Ülikooli tudengid ja organisatsiooni esindajad. Siiski ei saa ekspertide seisukohtade põhjal väita nagu oleks Moldova-Transnistria juhtumi puhul konflikt muutunud lahutamatuks osaks ühiskondlikust sotsialiseerumisprotsessist. Ekspertide seisukohad aga toetavad seda, et umbusaldus vastaspoole suhtes on aja jooksul süvenenud ning kuivõrd osapooltel puudub ka ühine arusaam konflikti põhjustest ja probleemistikust siis võib järeldada, et Moldova-Transnistria konflikti puhul on olemas tegurid, mis mõjutavad konflikti lakkamatu kestvuse mõju püsimist ja tugevnemist.

Järeldused

Empiirilise analüüsi eesmärgiks oli vastata käesoleva töö raames püstitatud kahele uurimisküsimusele ja selle tulemusena toob autor järgnevalt kummagi vaatluse all oleva konflikti puhul esiteks välja, millised Colemani poolt juhitud juhtumitele konfliktidele omistatud karakteristikud Küprose ja Moldova-Transnistria juhtumite puhul ekspertide seisukohtadele tuginedes kinnitust leidsid ja mil määral. Teiseks hindab autor mõlema konflikti puhul avaldunud juhitud juhtumite tunnuste kategooriate määra mõjuskaalal „nõrk kuni „väga tugev“. Nende tulemuste põhjal selgub, kas ekspertarvamuste põhjal iseloomustavad Küprose ja Moldova-Transnistria konflikte Colemani mudeli järgi pigem juhitud juhtumitele konfliktidele omaseid tunnuseid või võiks neid hoopis käsitleda kui juhitud konflikte. Autor toob seejärel lõpetuseks välja ka mõned empiirilise analüüsi käigus tehtud avastused, millele on oluline tähelepanu juhtida.

Kokkuvõtvalt võib empiirilise analüüsi tulemused summeerida kahe tabeliga (vt. Tabel 2 ja Tabel 3), milledest kumbki vastab ühele kahest püstitatud uurimisküsimusest. Tabelis 2 on välja toodud Colemani juhitud juhtumite konfliktide tunnuste kategooriate avaldumine/mitte avaldumine ekspertarvamuste põhjal, vastates sellega esimesele uurimisküsimusele ning Tabel 3 annab kokkuvõtva ülevaate analüüsi tulemusena kummagi uuritud juhtumi puhul iga tunnuste kategooria esinemise määrale autori poolt antud tugevuse hinnang, vastates sellega teisele püstitatud uurimisküsimusele.

Tabel 2 – Juhitamatute konfliktide tunnuste avaldumine (JAH) või mitteavaldumine (EI) ekspertarvamustes.

Küprose konflikt	Zeliha Khashman	Mehmet Ali Talat	Jouni Suistola	Muhittin T. Özsağlam	Dr. Ali Dayioglu
1) Konflikti kontekstist, taustast tulenevad tunnused	JAH	JAH	JAH	JAH	EI
2)Konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused	JAH	EI	JAH	JAH	JAH
3)Osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted	JAH	EI	JAH	JAH	JAH
4)Konflikti protsessidega seotud tunnused	JAH	JAH	JAH	JAH	JAH
5)Konflikti tagajärgedega seotud tunnused	JAH	JAH	JAH	JAH	JAH
Moldova-Transnistria konflikt	Valentina Teosa	Oazu Nantoi	Anatoly Dirun	Ion Staviță	Angela Niculiță
1)Konflikti kontekstist, taustast tulenevad tunnused	JAH	JAH	JAH	EI	EI
2)Konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused	JAH	JAH	JAH	EI	EI
3)Osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted	EI	EI	JAH	EI	EI
4)Konflikti protsessidega seotud tunnused	JAH	JAH	JAH	JAH	JAH
5)Konflikti tagajärgedega seotud tunnused	EI	EI	JAH	EI	EI

Alustades Küprose juhtumist (Tabel 2) siis võib öelda, et viiest eksperdist kolme puhul (Zeliha Khashman, Jouni Suistola ja Muhittin T. Özsağlam) avaldusid ekspertarvamustes kõik viis tunnuste kategooriat. Konflikti kontekstist tulenevad tunnused ei avaldunud Küprose näitel vaid Dr. Ali Dayioglu puhul, kuid seda ehk sel põhjusel, et tema ei rõhunud oma seisukohtades konflikti algpõhjustele ja ajaloole, vaid pigem tänasele päevale ja tänasel päeval konfliktijuhtimist raskendavatele teguritele (nagu kahe kogukonna vahelised suhted ja poliitilise tahte puudumine). Seega kui konflikti kontekstist tulenevad tunnused välja arvata siis avaldusid ekspertarvamustes nelja eksperdi puhul kõik kategooriad.

Teistest Küprose ekspertidest erines selgelt Mehmet Ali Talat, kelle puhul ei avaldunud koguni kaks kategooriat – konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused ning osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted. Seda võib põhjendada asjaoluga, et tegemist oli tollal ametis olnud presidendiga, kes esindas ilmselt oma administratsiooni ametlikku seisukohta, kelle sõnavõtt oli ajaliselt üsna piiritletud ja võrreldes teiste ekspertidega ka oluliselt formaalsem. Lisaks on tema kohta teada, et tegemist oli presidendiga, kes toetas avalikult saare ühendamist ja oli ka üsna oodatav, et tema läheneb konfliktile pigem poliitilise lahenduse vaatenurgast ega keskendu kogukondade vahelistele probleemidele.

Liikudes edasi Moldova-Transnistria näite juurde (Tabelis 2) siis esiteks märkame, et konflikti kontekstist tulenevad tunnused ei avaldunud Ion Staviļā ja Angela Niculițā puhul. Seda võib põhjendada nende kahe veidi ametlikuma ja radikaalsema nägemusega konfliktist – enam kui teiste ekspertide puhul, kes tunnistasid konflikti keerukust ja mitmetahulisust, nägid nemad Transnistria küsimust pigem poliitilise konfliktina, mida saab ja peabki lahendama poliitilisel tasandil. Ilmselt samal põhjusel ei toonud nemad Moldova-Transnistria juhtumi puhul välja ka probleemistikuga seotud tegureid – Staviļā arvamuse järgi ei ole Moldova ja Transnistria elanikel eluliselt vastanduvaid probleeme või dilemmasid, mida lahendada ja probleem peitub ikkagi ajaloos ning poliitilistes ringkondades. Üldiselt võib väita, et ka Valentina Teoza ja Oazu Nantoi olid pigem seisukohal, et tegemist on poliitilise konfliktiga, kuid nemad nägid konflikti siiski veidi keerukamana kui lihtsalt poliitilist lahendust (reintegratsiooni) vajava küsimusena. Nad

tunnistasid konflikti taustast ja probleemistikust tulenevaid tegureid, mis vajavad lahendamist, kuid sellele, et nende küsimuste lahendamine on võimalik, viitab see, et juhitamatutele konfliktidele iseloomulikud osapoolte vahelised ja grupisisesed suhted avaldusid vaid Transnistria esindaja Anatoly Diruni puhul – Moldova esindajate puhul see tunnus ei avaldunud.

Konflikti protsessidega seotud tunnuste kategoorias ei leidnud Moldova-Transnistria konflikti puhul ekspertarvamustes kinnitust selle kategooria alla kuuluvate tunnustena kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid ning kõikehõlmav ja muutuv iseloom. Kuid see eest avaldus kõikide ekspertide puhul juhitamatutele konfliktidele omane tugev emotsionaalsus, mida Coleman kolmanda protsessidega seotud tunnuseks ära on märkinud. Lõpetuseks, Colemani tagajärgedega seotud tunnuste puhul ei leidnud Moldova-Transnistria konflikti puhul kinnitust pikaleveninud trauma eksisteerimine, kuid konflikti lakkamatu kestus avaldus siiski, eelkõige Anatoly Diruni seisukohtades, kes viitas Moldova valitsuse ebausaldusväärsusele (viitamata küll konkreetsetele näidetele, millel tema arvamus põhineb) ning reintegratsiooni eel lahendamist vajavale kuid väga tundlikule ning tema arvamuse järgi konflikti lahenduse jaoks määravale venekeelse elanikkonna küsimusele. Seega võib eeldada, et Transnistria poolel jätkub selle diskursuse elushoidmine, mille järgi Transnistria eraldumine Moldovast oli eelkõige venekeelse elanikkonna kaitsmiseks.

Tabel 3 – Juhitamatu konfliktide tunnuste avaldumise tugevus Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul.

Colemani juhitamatute konfliktide tunnuste kategooriad	Küprose	Moldova-Transnistria
1. Konflikti kontekstist/taustast tulenevad tunnused: <ul style="list-style-type: none"> - Ajalooline domineerimine ja ebavõrdsus - Muutused, ebastabiilsus, anarhia 	Väga tugev	Tugev
2. Konflikti probleemistiku/temaatikaga seotud tunnused: <ul style="list-style-type: none"> - Elulised ja vastandlikud sotsiaalsed ja personaalsed dilemmad - Sümbolism ja tähenduse konstrueerimine 	Väga tugev	Keskmine
3. Osapoolte vahelised ja grupisisised suhted: <ul style="list-style-type: none"> - Möödapääsmatud destruktiivsed suhted - Polariseerunud kollektiivsed identiteedid - Grupisisene dünaamika 	Väga tugev	Nõrk
4. Konflikti protsessidega seotud tunnused: <ul style="list-style-type: none"> - Tugev emotsionaalsus - Kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid - Kõikehõlmav ja muutuv iseloom 	Keskmine	Nõrk
5. Konflikti tagajärgedega seotud tunnused: <ul style="list-style-type: none"> - Pikaleveninud trauma - Lakkamatu kestus 	Tugev	Nõrk

Vaadates Tabelit 3 võib öelda, et Küprose konflikti puhul võib koguni kolme tunnuste kategooria avaldumist hinnata „väga tugevaks“ ning ühte „tugevaks“. „Keskmisel tasemel“ avaldus autori hinnangul üks tunnuste kategooria ja oluline on kindlasti välja tuua, et väärtust „nõrk“ ei andnud autor selle juhtumi puhul ühelegi tunnuste kategooriale.

Seetõttu võib kokkuvõtvalt väita, et vastavalt Colemani poolt välja toodud juhitamatute konfliktide tunnustele võiks Küprose konflikti pidada pigem juhitamatuks konfliktiks Colemani mõistes, sest analüüs näitas, et selle juhtumi puhul avalduvad kõik antud konfliktitüübile omased tunnuste kategooriad vähemalt keskmisel tasemel. Konflikti võimalikule juhitavusele võib viidata asjaolu, et ekspertide seisukohtade põhjal ei avaldunud Küprose puhul juhitamatutele konfliktidele omaste „kuritahtlike sotsiaalsete protsesside“ olemasolu, mis tähendab, et Küprose kaks kogukonda ei demoniseeri ega välista vastaspoolt moraalselt ning nende vahel puudub intensiivne ja kestav vastastikkune vägivald.

Moldova-Transnistria konflikti puhul on autor hinnanud kolme juhitamatute konfliktide tunnuste kategooria avaldumist väärtusega „nõrk“, ühe kategooria avaldumise määra pidanud „keskmiseks“ ning ühte „tugevaks“. Kaheteistkümnest Colemani poolt välja toodud tunnusest kolm ei leidnud selle juhtumi puhul ekspertide seisukohtade põhjal kinnitust. Seetõttu võib Moldova-Transnistria konflikti puhul kokkuvõtvalt väita, et tegemist on konfliktiga, millele on iseloomulikud juhitamatutele konfliktidele omased tunnused, kuid nende tunnuste avaldumise tugevus on pigem tagasihoidlik. See omakorda viitab sellele, et Moldova-Transnistria konflikti puhul ei pruugi tema tunnused/karakteristikud viidata ilmtingimata konflikti täielikule juhitamatusele, vaid raskuskohtadele, millele konfliktijuhtimisel keskenduda.

Olles analüüsinud Colemani juhitamatute konfliktide tunnuseid tema poolt põhjalikult kirjeldatud viie tunnuste kategooria põhjal võib seega kokkuvõtvalt öelda, et kummagi juhtumi puhul ei saa väita, et tegemist on puhtalt juhitamatu või juhitava konfliktiga. Kuigi nii Küprose kui Moldova-Transnistria konflikti puhul leidis kinnitust kõikide juhitamatutele konfliktidele omaste tunnuste kategooriate avaldumine, ei avaldunud

kummagi konfliktide puhul kõik Colemaniga viie kategooria alla jagatud kaksteist tunnust ning antud juhtumite puhul tuvastatud tunnused varieerusid ka neile antud hinnangu põhjal oma avaldumise tugevuse poolest.

Tähelepanu väärivad autori hinnangul kindlasti fakt, et ekspertide seisukohtade analüüsi tulemusena ei olnud ei Küprose ega Moldova-Transnistria konfliktide puhul võimalik tuvastada esiteks „kuritahtlike sotsiaalsete protsesside“ olemasolu kui üht juhitamatute konfliktide protsessidega seotud tunnust ning Moldova-Transnistria konfliktide puhul ei leidnud tõendamist sama kategooria all lisaks sellele tunnusele ka „kõikehõlmav ja muutuv iseloom“ ning tagajärgedega seotud tunnuste kategooria all „pikaleveninud trauma“.

Esimese, „kuritahtlike sotsiaalsete protsesside“ tunnuse puudumine on kindlasti väga oluline kui hinnata antud juhtumeid Colemaniga teooria valguses, sest kestva vägivalga ja vastastikkuse kuritahtliku käitumise puudumine võib viidata võimalusele osapoolte omavahelisi suhteid parandada, kogukondi teineteisele lähendada ning vähendada umbusaldust ja hirmu, mis konfliktide osapoolte vahelistes suhetes tänasel päeval valdavalt domineerib. Moldova konfliktide puhul, kus puuduvad lisaks ka „kauakestva trauma kogemus“ ja „kõikehõlmav muutuv iseloom“, viitab see veelgi enam võimalusele muuta konfliktide juhitavamaks. Seega, Moldova konfliktide puhul võib öelda, et Colemaniga kaheteistkümnest juhitamatule konfliktile omasest tunnusest ei avaldunud analüüsi tulemusena koguni kolm isegi mitte nõrgal tasemel.

Järgmiseks on antud uurimuse huvides vajalik välja tuua ka mõned empiirilise analüüsi läbiviimise käigus tehtud tähelepanekud ja avastused, mis ühelt poolt aitavad selgitada käesoleva uurimuse tulemusi ja teisalt püstitavad uued küsimused, mis küll peavad jääma mõne tulevikus tehtava uurimuse lahendamiseks.

Küprose ja Moldova-Transnistria juhtumite puhul avaldusid ekspertarvamustes lisaks Colemaniga viiele tunnuste kategooriale ka selgelt neli uut/täiendavat muutujat, mida mõlema juhtumite puhul ekspertide poolt jõuliselt rõhutati ning mida eksperdid pidasid konfliktijuhtimist raskendavateks teguriteks.

Esiteks, Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul on oluline märkida, et juhitud konflikti üks tunnuseid võib olla ka *tahte puudumine*.

Kui üks osapooltest on rahul kehtiva status quo seisundiga siis võib eeldada, et igasugused katsed kas teise osapoole või kolmandate osapoolte poolt konflikti juhtida on juba ette määratud ebaõnnestuma. Status quo seisundi jätkumist toetav osapool leiab piisavalt põhjendusi või ettekäandeid, et läbirääkimisi nurjata – ja nagu me Küprose juhtumi puhul täheldasime, kasutades selleks vajadusel kasvõi informatsiooniga manipuleerimist. Coleman rääkis küll sellest, et juhitud konfliktide puhul võivad osapooled eelistada status quo seisundit konflikti lahendamisele, sest igasugused tulevikustsenaariumid toovad kaasa talumatud kaotused või järeleandmised vastuvõetamatutes küsimustes. Millest aga Coleman rääkinud ei ole, on võimalus, et konflikti teeb juhitud asjaolu, et üks osapool on kehtiva olukorraga rahul, sest konflikti hetkestaatus nähaksegi parima lahendusena ja tal puudub seetõttu motivatsioon status quo muutmiseks.

Moldova-Transnistria juhtumi puhul tuli ekspertide seisukohtadest välja, et läbirääkimisi takistab huvi puudumine Transnistria ja Venemaa poolelt ning Küprosel nähakse selle passiivse poolena Küprose Vabariiki. Autori hinnangul võib see olla tingitud osaliselt ka sellest, et mõlema juhtumi puhul ei ole tegemist intensiivselt vägivaldse ega sõjalise konfliktiga, mistõttu konflikti lahendamatus ei too passiivsele poolele igapäevaselt tajutavat kahju.

Teine võimalik uus muutuja, mis analüüsi käigus välja tuli ja mida korduvalt mitme eksperdi poolt rõhutati, oli etteheide *võimustruktuuride korruptiivsusele* kui ühele võimalikule tegurile, mis pärssib konfliktijuhtimist, sest see võimendab osapoolte vahelist umbusaldamist veelgi.

Kolmandaks juhiksin tähelepanu *majanduslike tegurite aspektile*. Mõlema juhtumi puhul tõid eksperdid välja majandusliku ebavõrdsuse küsimuse kui ühe olulisema karakteristiku, mis konflikti iseloomustab ja mis vajab väga põhjalikku lahendamist, sest see on ka üks tegureid, mis mõjutab seda, kuidas tavainimesed – vastanduvad kogukonnad – konflikti tajuvad. Coleman räägib küll ebavõrdsusest, kuid seda konflikti

konteksti all ning pigem ajaloolisest ebavõrdsusest. Ekspertid aga viitasid tänasele päevale ja majanduslikule olukorrale.

Neljandaks huvitavaks sarnasuseks mõlema juhtumi puhul oli *kolmandate osapoolte sekkumine*. Nii Küprose kui Moldova-Transnistria puhul rõhutasid ekspertid, et konfliktile on omane väliste tegurite tugev negatiivne mõju: Küprosel on nendeks välisteks sekkujateks Kreeka ja Türgi võimud ning viimasel ajal Euroopa Liit ning Moldova-Transnistria puhul Venemaa. Nagu me väga hästi teame on mõlema konflikti puhul „probleemsel territooriumil“ esindatud ka kolmandate osapoolte sõjalised üksused – Küprosel Türgi väed ning Transnistrias Venemaa 14. armee. Colemani mudel ei hõlma kolmandaid osapooli, kes võivad samuti konfliktijuhtimisse sekkuda ja konflikti lahendamist pärssida, mis näiteks siseriiklike konfliktide puhul on üsna sagedane.

Need neli mõlemale konfliktile omast tunnust, mis ekspertide seisukohtadest enam kõlama jäid, ei ole Colemani mudeli poolt välja toodud. Neid võiks püüda ühe või teise tema tunnuste kategooria alla paigutada, kuid autori hinnangul võib selle avastuse tähtsus seisneda hoopis millesti muus. Nimelt viitab see empiirilise analüüsi käigus välja tulnud tähelepanek Colemani mudeli liigsele üldistatusele ja vajadusele töötada välja täiendatud juhitamatute konfliktide tunnuste mudel, mis keskenduks spetsiifiliselt just sellistele konfliktidele, mille osapoolteks on valitsused – olgu nad siis de jure tunnustatud või mitte. See võiks olla mõne järgmise uurimustöö teemaks.

Lõpetuseks tahaksin lisada mõned tähelepanekud ka kasutatud andmestiku ehk analüüsitud ekspertarvamuste kohta. Kõigepealt tahaksin öelda, et taolise andmestiku põhjal on minu hinnangul empiirilise analüüsi teostamine täiesti võimalik ja seda lihtsustab kindlasti teoreetilise mudeli olemasolu, mis aitab keskenduda konkreetselt püstitatud uurimusküsimustele.

Hinnates käesolevas uurimustöös viidatud kümne eksperdi objektiivsust teema käsitlemisel võib üldjoontes rahule jääda. Kuigi väliuuringute käigus toimunud kohtumised leidsid aset valdavalt konflikti ühe osapoole (TRNC ja Moldova Vabariik) territooriumil, ei saa öelda, et ekspertid oleksid olnud oma hinnangutes täiesti ühe

osapoolle kesksed ega nende hinnangud teadlikult kallutatud, sest püüti edasi anda ka teise osapoolle (kreeka-küproslaste ja Transnistria) nägemust konfliktist. Küll aga võis tähele panna, et nii Küprose kui Moldova-Transnistria eksperdid keskendusid rohkem TRNC/türgi-küproslaste ja Moldova Vabariigi nägemuse vahendamisele (välja arvatud Anatoly Dirun, kes esindas selgelt Transnistria poolt). See kajastub ka nende ekspertarvamustes, mis küll ei demoniseerinud teist poolt (Küprose Vabariiki/kreeka-küproslasi ja Transnistria valitsust/elanikke), kuid mõne hinnangu juures oleksid võinud eksperdid olla täpsemad, põhjendades oma seisukohti või viidates mõnele tõendusmaterjalile. Küprose ja Moldova-Transnistria konflikti on palju uuritud ning kindlasti oleks võinud oma seisukohtade toetuseks viidata näiteks mõnele usaldusväärsele allikale/uurimusele.

Seda, et ekspertarvamuste kasutamisel uurimustes peaks alati arvestama paratamatult ekspertide mõningase subjektiivsusega, on viidanud ka Maria Behrens, kes on kirjutanud, et ekspert-intervjuu korral politoloogia/poliitikateaduse valdkonnas on ekspert kohal kolmekordselt: kui üksikindiviid, kui esindaja ja kui strateeg. Ehk intervjuueeritav on küll indiviid, kuid vastab samal ajal ka insitutsioonile või organisatsioonile, keda ta esindab ning on lisaks ka strateeg, keda mõjutab tema poliitikasfäärist tulenev kollektiivne identiteet (Behrens 2001, viidatud Abels, Behrens 2009: 140 vahendusel). Antud uurimuse puhul peab järelduste tegemisel selle teguriga kindlasti arvestama, kuid teisalt ei saa seetõttu alahinnata ekspertarvamuste põhjal läbi viidud analüüsi, sest kuigi selle tulemused ei pruugi vastata kõikidele küsimustele, jättes võibolla mõne grupi esindamata, aitab ta siiski selgitada ühte suurt osa probleemistikust, mis seonduvad Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktidega.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö lähenes kauakestnud ja senimaani lahenduseta Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktidele uuest vaatenurgast analüüsides neid nende lahendatavuse perspektiivist. Uurimuse teoreetiline alus baseerus Peter T. Colemani juhitud konfliktide tunnuste mudelile ja olemuselt kvalitatiivse analüüsi teostamiseks on kasutatud suunatud sisuanalüüsi meetodit.

Uurimustöö tutvustas kõigepealt juhitud konfliktide teoreetilist käsitlust, andis ülevaate Colemani juhitud konfliktide kaheteistkümnest tunnusest ning nende jaotusest viie tunnuste kategooria alla, mis oli ka antud uurimuse puhul analüüsi teostamise aluseks. Empiiria ehk andmestikuna kasutati viie Küprose ja viie Moldova-Transnistria konflikti eksperdi ekspertarvamusi, mis olid kogutud vastavalt 2008.a. ja 2009.a. toimunud väliuuringute raames. Empiirilise analüüsi käigus testiti Colemani mudelit ja analüüsiti ekspertarvamusi eesmärgiga tuvastada seoste avaldumine või mitteavaldumine juhitud konfliktide tunnuste kategooriate ja ekspertide seisukohtade vahel.

Teostatud empiiriline analüüs oli vahendiks vastatamaks kahele püstitatud uurimisküsimusele, et täita käesoleva magistritöö lõppeesmärk, milleks oli anda Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktidele kokkuvõttev hinnang nende juhitud/juhitud määra kohta tuginedes Colemani juhitud konfliktide mudelile ja ekspertarvamustele.

Esimeseks uurimisküsimuseks oli tuvastada Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide puhul ekspertarvamustes avalduvad Colemani juhitud konfliktide tunnused. Empiirilise analüüsi tulemusena selgus, et kuigi mõlema konflikti puhul leidsid kinnitust kõik viis tunnuste kategooriat, ei avaldunud nende kategooriate alla koondatud kaheteistkümnest tunnusest Põhja-Küprose konflikti puhul üks (kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid) ja Moldova-Transnistria konflikti puhul kokku kolm (kuritahtlikud sotsiaalsed protsessid, kõikehõlmav ja muutuv iseloom, pikaleveninud trauma) karakteristikut. Juhitud konfliktide tunnuste kategooriate avaldumise/ mitteavaldumise kummagi konflikti ekspertide ekspertarvamuste põhjal võtab kokku

Tabel 2, mille järgi võib väita, et Küprose ekspertide puhul ei avaldunud 25-st muutujast (viis eksperti x viis tunnuste kategooriat) vaid kolm, samas kui Moldova-Transnistria juhtumi puhul oli see arv neli korda suurem ehk kaksteist.

Kuivõrd konflikti hindamine juhitamatuks/juhitavaks ainuüksi juhitamatute konfliktide tunnuste kategooriate avaldumise või mitteavaldumise järgi ei ole piisav, tuleb vastata ka antud töö teisele uurimisküsimusele, milleks oli hinnata ekspertarvamustes avaldunud juhitamatute konfliktide tunnuste tugevust/määra. Empiirilise analüüsi tulemused selle küsimuse osas võtab kokku Tabel 3, millest nähtub, et Küprose konflikti puhul avaldusid viis juhitamatute konfliktide tunnuste kategooriat oluliselt kõrgemal määral kui Moldova-Transnistria konflikti näitel. Küprose ekspertide järgi võib koguni kolme tunnuste kategooriat viiest hinnata „väga tugevaks“, ühte „tugevaks“ ning ühte „keskmiseks“, kusjuures Colemani juhitamatute konfliktide tunnuste kategooriatest ükski ei avaldunud Küprose ekspertide ekspertarvamuste järgi „nõrgal“ tasemel. Seevastu Moldova-Transnistria konflikti puhul võib hinde „nõrk“ anda kolmele tunnuste kategooriale viiest, „keskmise“ tugevusega avaldus üks kategooria ning „tugevaks“ saab selle juhtumi puhul hinnata samuti vaid ühte tunnuste kategooriat viiest.

Summeerides empiirilise analüüsi tulemused on võimalik teha kokkuvõtvad järeldused Küprose ja Moldova-Transnistria konfliktide juhitamatuse/juhitavuse määra üle. Kõige olulisem on välja tuua, et kummagi juhtumi puhul ei saa kindlalt väita, et tegemist oleks puhtalt juhitamatu konfliktiga, kuigi analüüsitud ekspertarvamustes avaldusid kõik viis Colemani juhitamatute konfliktide tunnuste kategooriat. Seda esiteks sel põhjusel, et Colemani viie tunnuste kategooria alla paigutatud kaheteistkümnest tunnusest ei avaldunud Küprose puhul üks ja Moldova-Transnistria näitel koguni kolm ekspertarvamustes isegi mitte nõrgal tasemel. Samamoodi ei saa ei Küprose ega Moldova-Transnistria juhtumite näitel väita ka, et tegemist oleks täiesti juhityavate konfliktidega, sest juhityamatute konfliktide tunnuste avaldumine leidis kinnitust mõlemal juhul, kuigi erineval määral.

Küll aga võib kokkuvõtvalt öelda, et Küprose konflikti puhul on juhitamatusel viitavaid muutujaid väga palju ning nende avaldumise tugevuse järgi võib seda juhtumit pidada Colemani mõistes pigem juhitamatuks konfliktiks. Moldova-Transnistria konflikti puhul avaldusid juhitamatute konfliktide tunnused üsna tagasihoidlikul määral – juhitamatusel viitavaid muutujad on antud konflikti puhul küll olemas, kuid nende mõju tugevus on pigem nõrk, mis viitab selle konflikti puhul tema lahendatavusele ja seetõttu võiks Moldova-Transnistria konflikti pidada Colemani mõistes pigem juhitavaks konfliktiks, mis omab juhitamatutele konfliktidele omaseid karakteristikuid.

Käesoleva uurimuse teoreetiliseks baasiks olid Peter T. Colemani juhitamatute konfliktide tunnused, mistõttu on siinkohal oluline tuua välja ka mõned analüüsi käigus tehtud järeldused ja avastused seoses seoses tema mudeliga. Üldiselt võib öelda, et Colemani mudel suutis Küprose ja Moldova-Transnistria konflikti kirjeldada üsna hästi ja analüüsi läbiviimine tema juhitamatute konfliktide tunnuste kategooriate põhjal täitis käesoleva töö eesmärgi ning aitas hoida fookust püstitatud uurimisküsimustel. Küll aga selgus analüüsi käigus, et Colemani juhitamatute konfliktide tunnuste nimekiri ei pruugi olla ammendav, sest nii Küprose kui Moldova-Transnistria ekspertarvamustes avaldusid mõned täiendavad muutujad, mis ekspertide hinnangute järgi on antud konfliktide lahendamisel olnud oluliseks takistuseks ehk mille olemasolu võiks samuti viidata konflikti juhitamatusel. Nendeks täiendavateks Küprose ja Moldova konflikti puhul avaldunud tunnusteks olid: „tahte puudumine“, „korruptsioon“, „majanduslikud tegurid“ ja „kolmandate osapoolte sekkumine“. See viitab autori hinnangul ehk Colemani mudeli liigsele üldistatusele (mida ta ise ka ei eita) ning vajadusele töötada välja eraldi juhitamatute konfliktide tunnuste mudel just siseriiklike/rahvusvaheliste konfliktide tarbeks.

Kasutatud kirjandus

Azar, E.E. The Management of Protracted Social Conflict: Theory and Cases. Hampshire: Dartmouth, 1990, 157 p.

Behrens, M. Staaten im Innovationskonflikt. Vergleichende Analyse staatlicher Handlungsspielräume im gentechnischen Innovationsprozess Deutschlands und den Niederlanden. Frankfurt am Main: Lang, 2001, 228 S. Viidatud Abels, G., Behrens, M. Interviewing Experts in Political Science: A Reflection on Gender and Policy Effects Based on Secondary Analysis. - Interviewing Experts. Edited by Alexander Bogner, Beate Littig and Wolfgang Menz. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2009, pp. 138-156 vahendusel.

Bogner, A., Littig, B., Menz, W. Interviewing Experts. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2009, 186 p.

Bogner, A., Menz, W. The Theory-Generating Expert Interview. - Interviewing Experts. Edited by Alexander Bogner, Beate Littig and Wolfgang Menz. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2009, pp. 43-80.

Burgess, H., Burgess, G. Intractability and the Frontier of the Field. – Conflict Resolution Quarterly, Winter 2006, Vol. 24, No. 2, pp. 177-184.

Burton, J. Resolving Deep-Rooted Conflict: A Handbook. Lanham, MD: University Press of America, 1987, 74 p.

Coleman, P.T. Characteristics of Protracted, Intractable Conflict: Toward the Development of a Metaframework-I. - Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 2003, Volume 9, Issue 1, pp. 1-37.

Coleman, P.T. Conflict, Complexity, and Change: A Meta-Framework for Addressing Protracted, Intractable Conflicts-III. - Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 2006, Volume 12, Issue 4, pp. 325-348.

Coleman, P.T. Intractable Conflicts. - The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice. Edited by Morton Deutsch, Peter T. Coleman. San Francisco: Jossey-Bass, 2000, pp. 428-450.

Coleman, P.T. Paradigmatic Framing of Protracted Intractable Conflict: Toward the Development of a Meta-Framework-II. - Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 2004, Volume 10, Issue 3, pp. 197-235.

Coleman, P.T., Vallacher, R.R., Nowak, A., Bui-Wrzosinska, L. Intractable Conflict as an Attractor: A Dynamical Systems Approach to Conflict Escalation and Intractability. - American Behavioral Scientist, July 2007, Vol. 50, No. 11, pp. 1454-1475.

Constitution of the Republic of Cyprus. 1960. World Intellectual Property Organization. [http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=189902]. 04.04.2013

Froschauer, U., Lueger, M. Expert Interviews in Interpretive Organizational Research. - Interviewing Experts. Edited by Alexander Bogner, Beate Littig and Wolfgang Menz. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2009, pp. 217-234.

Grasping the Nettle: Analyzing Cases of Intractable Conflict. Edited by Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, Pamela Aall. Washington, D.C. : United States Institute of Peace Press, 2007, 410 p.

Hsieh, H.-F., Shannon, S.E. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. – Qualitative Health Research, 2005, Vol. 15, pp. 1277-1288.

Intractable Conflicts and their Transformations. Edited by Louis Kriesberg, Terrell Northrup, and Stuart Thorson. New York: Syracuse University Press, 1989, 249 p.

Kaymak, E., Lordos, A., Tocci, N. Building Confidence in Peace: Public Opinion and the Cyprus Peace Process. Centre for European Political Studies, 2008, 104 p.

Krippendorff, K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 2nd ed. Thousand Oaks: SAGE, 2004, 413 p.

Laherand, M. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk, 2008, 384 lk

Marksoo, B. „Rohelise joone” erinevad tähendused Küprose konflikti markeerimisel. Tartu Ülikooli riigiteaduste instituut, 2009, 66 lk. (magistritöö)

Rothman, J. Resolving Identity-Based Conflict in Nations, Organizations and Communities. San Francisco: Jossey-Bass, 1997, 195 p.

The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem. 31.03.2004. United Nations Peacekeeping Force in Cyprus. [http://www.unficyp.org/nqcontent.cfm?a_id=1637] 05.04.2013

Tocci, N. Self-Determination in Cyprus: Future Options within an European Order. - Contextualizing Secession: Normative Studies in Comparative Perspective. Edited by Bruno Coppieters and Richard Sakwa. Oxford: Oxford University Press, 2003, 296 p.

Vallacher, R.R., Coleman, P.T, Nowak, A., Bui-Wrzosinska, L. Rethinking Intractable Conflict: The Perspective of Dynamical Systems. - Peace Psychology Book: Conflict, Interdependence, and Justice: The Intellectual Legacy of Morton Deutsch. Edited by Peter T. Coleman. Peace Psychology Book Series, Springer, 2011, Volume 11, pp 65-94.

Lisa 1 – Uurimuses kasutatud ekspertide taust

Küprose konflikt:

- **Zeliha Khashman**

Põhja-Küprosel asuva Lähis-Ida Ülikooli (Near East University) rahvusvaheliste suhete osakonna juhataja ja professor. Magistri- ja doktorikraadi omandas ta Suurbritannias. Alates 2010.a. on professor Khashman ka TRNC presidendi rahuläbirääkimiste meeskonnale nõuandva kogu liikmeks. Tema peamised uurimisteedad on seotud etniliste konfliktide, konfliktijuhtimise, rahuloome ja Küprose konfliktiga. Ta on avaldanud arvukalt artikleid ja raamatu „Cyprus: Why Not a Federation?” (2000).

- **Muhittin Tolga Özsağlam**

Omandas 2006.a. doktorikraadi Marmara Ülikooli poliitikateaduste ja rahvusvaheliste suhete osakonnas Istanbulis. Hetkel töötab ta professorina Lähis-Ida Ülikoolis, kuid on olnud külalislektoriks ja teinud uurimustööd ka Peterburi Riiklikus Ülikoolis. Tema uurimisvaldkonnaks on Venemaa, Kaukaasia ja Kesk-Aasia riigid, kuid ta on läbi viinud ka erinevaid uuringuid Küprose teemal. Professor osaleb aktiivselt kodanikuühiskonna algatuste läbiviimisel ja töötab kolumnistina kohalikus ajalehes.

- **Dr. Ali Dayıoğlu** (Ali Dayıoğlu)

Töötab Lähis-Ida Ülikoolis lektorina. Ülikooli juures tegeleb ta hetkel projektiga, mis analüüsib Ameerika Küprose suunalist välispoliitikat. Doktorikraadi omandas 2002.a. Ankara Ülikoolis. Tema peamised uurimisteedad on rahvuslus, inimõigused, rahvusvähemuste õigused ja Türgi välispoliitika. Neil teemadel on ta avaldanud erinevaid artikleid. Professor on ka sihtasutuse “Türgi-küproslaste Inimõigused” (Turkish Cypriot Humans Rights Foundation) tegevliige.

- **Jouni (Ilmari) Suistola**

Tänapäeval on ta Lähis-Ida Ülikooli asepresident, kuid töötanud ülikoolis alates 1994.a. Ta on omandanud doktorikraadi Oulu Ülikoolis Soomes, erialaks ajalugu. Ta on avaldanud ligikaudu 40 teaduslikku publikatsiooni ja raamatut ning paarsada artiklit

(soome ja inglise keeles). Tema peamised uurimisvaldkonnad on: Türgi-EL suhted ja Türgi kuvand Euroopas, Külma sõda, poliitiline psühholoogia (inglise keeles *psychopolitical*), poliitiline kultuur.

- **Mehmet Ali Talat**

Oli Põhja-Küprose Türgi Vabariigi president aastatel 2005-2010. Ta oli varem olnud ka riigi haridus- ja kultuuriminister ning peale 2004. aasta valimisi ka lühikest aega peaminister. Ta kuulub sotsiaaldemokraatlikku Vabariikliku Türgi Parteisse. 2004.a. toetas ta ÜRO poolt koostatud Annani plaani Küprose ühendamiseks ning türgi-küproslased hääletasid ülekaalukalt selle poolt. Mehmet Ali Talat jäi ka peale referendumil läbikukkumist avalikult saare ühendamise pooldajaks. 2010.a. kaotas ta presidendivalimised tollasele peaministrile Derviş Eroğlu'le (parempoolne Rahvusliku Ühtsuse Partei), kes on varem olnud saareriigi ühendamise kava vastu.

Moldova-Transnistria konflikt:

- **Valentina Teosa**

Doktor habilitatus poliitikateadustes (Moldova Riiklik Ülikool) ja doktorikraad psühholoogias (Peterburi Riiklik Ülikool). Ta on avaldanud üle 80 rumeenia, vene ja inglisekeelse teadusartikli ja on umbes 15 raamatu koostaja. Peamised uurimisteemad on seotud postsotsialistliku ühiskonna sotsiaalsete, moraalsete, kultuuriliste ja kodanikuühiskonda puudutavate probleemidega. Hetkel töötab ta professorina ja rahvusvaheliste suhete osakonna juhatajana Moldova Riiklikus Ülikoolis ja lektorina Euroopa Poliitika- ja Majandus-uuringute Ülikoolis (University of European Political and Economic Studies).

- **Angela Niculiță**

Töötab Moldova Riiklikus Ülikoolis aserektorina rahvusvaheliste suhete alal ja on ühtlasi ka füüsika ja matemaatikateaduste doktor ning professor.

- **Oazu Nantoi**

Alates 2000.a. töötab Moldovas Halduspoliitika Instituudis (Public Policy Institute) konfliktijuhtimise programmi direktorina. Hariduselt insener. Teda peetakse Moldova-Transnistria konflikti spetsialistiks, on mitme selleteemalise telesaate autoriks. On meedias korduvalt kritiseerinud Moldova Vabariigi korrumppeerunud ja ebapädevat valitsust. On jõulise reintegratsiooni pooldaja ja väga kriitiline Vene Föderatsiooni suhtes. Hetkel ei kuulu ühessegi parteisse, kuid on olnud Moldova Sotsiaaldemokraatliku Partei asutajaks ja Moldova Demokraatliku Partei liige. Aastatel 2009-2010 oli parlamendiliige ja 2011-2012 presidendivalimistel üks presidendikandidaatidest.

- **Ion Stăvilă**

Hariduselt ajalooteaduste doktorikraadiga (erialaks Prantsusmaa lähiajalugu), Läänemeelne poliitik ja diplomaat, kes pooldab Moldova integreerumist Euroopa Liitu, kuid näeb vajadust jätkata majanduslikku koostööd ka SRÜ-ga. Töötas 1992-2006.a. Moldova Välisasjade ja Euroopa Integratsiooni Ministeeriumis erinevatel töökohtadel k.a. Moldova suursaadiku nõunikuna Belgias 1996-1999.a. ja Moldova Ukraina Suursaatkonna asejuhina 2004-2006.a. 1999-2001 oli ühtlasi Moldova vabariigi välisministri nõunik poliitilis-sõjalistes ja Euroopa julgeoleküküsimustes. 2006-2009.a. töötas Ion Stăvilă valitsuses reintegratsiooni aseministrina. Alates 2010.a. määrati ta Moldova suursaadikuks Ukrainas.

- **Anatoly (Viktorovich) Dirun**

Transnistria Moldova Vabariigi poliitik, kes on olnud valitud Ülemnõukogusse alates 2005.a. 2000-2005.a. oli ta Tiraspoli linna rahvasaadikute volikogu (linnavolikogu) liige. Hetkel on ta Ülemnõukogu hariduse-, teaduse ja kultuurikomitee aseesimees ning välispoliitika ja rahvusvaheliste suhete komisjoni liige. Tal on doktorikraad poliitikateadustes Odessa Riiklikust Õigusakadeemiast.

Lisa 2 - Väliuuringu aruanne – „Etniline konflikt Küprosel“

Väliuuring konflikti piirkonnas

Kevad 2008

Annika Madissoon

Rahvusvaheliste suhete magistriõpe

Väliuuringu aruanne – „Etniline konflikt Küprosel“

Kursus ja välisreis toimus 18.-24. märtsil 2008. aastal. Vastuvõtvals institutsiooniks oli Lähis-Ida Ülikool (Near East University). Tihedat nädalast loenguprogrammi täiendasid arutelud kohalike rahvusvaheliste suhete tudengite ja professoritega ning pärastlõunased väljasõidud Kyreniasse, Nikosiasse ja Famagustasse. Kõige eksklusiivsemaks kogemuseks oli kohtumine Põhja-Küprose Türki Vabariigi presidendi Mehmet Ali Talatiga tema presidendipalees.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vastutava ülikooli poolt koostatud loenguprogramm oli väga informatiivne ning minu hinnangul võrdlemisi objektiivne. Lisaks Põhja-Küprose Türki Vabariigi (TRNC) ametlikule seisukohale ning türki-küproslaste hoiakutele tutvustati seminarides ka Küprose Vabariigi ning kreeka-küproslaste kohati radikaalselt vastanduvat nägemust konflikti tagamaadest ning lahendusettepanekutest.

Professor **Zeliha Khashman**, kes oli selle vahetusprogrammi vastutav õppejõud, võttis oma ülevaatlikus loengus ja sellele järgnenud seminaris kokku peamised probleemküsimused, millele Küprose konflikti poliitilise lahenduse otsimisel tuleb kindlasti tähelepanu pöörata. Nendeks küsimusteks on tema arvates: kahe kogukonna võrdse kohtlemise küsimus (eelkõige poliitiline), julgeoleku küsimus (Türki sõjavägi), kinnisvara küsimus, kogetud trauma (teadmata kaduma jäänud inimeste) küsimus ning territoriaalsete ümberkorralduste küsimus. Samadest teemadest rääkisid ka professor Khashmani kolleegid enne ja peale teda. Zeliha Khashmani loengutest jäid meelde mõned väga olulised mõtted, mida kuulsime selle nädalase programmi jooksul ka teiste türki-küproslaste suust korduvalt.

Esiteks, Põhja-Küpros ootab küll endiselt rahvusvahelise kogukonna abi ning toetust konflikti lahendamisel, kuid leitakse, et lahenduse leidmise üheks oluliseks eeltingimuseks on siiski poliitilise tahte olemasolu kahe kogukonna liidrite tasemel, mis türgi-küproslaste arvates on oluliselt langenud peale Küprose Vabariigi liitumist Euroopa Liiduga. Ta viitas sellele, et rahvusvaheline kogukond on mitmel korral üritanud vahendada läbirääkimisprotsessi türgi-küproslaste ja kreeka-küproslaste poliitiliste liidrite vahel, kuid kuna kõik katsed ühise laua taga Küprose tulevikku arutada on ebaõnnestunud, on see mõlema kogukonna hulgas veelgi süvendanud umbusku rahumeelse kompromisslahenduse leidmise võimalikkuse suhtes.

Teiseks, Zeliha Khashman rääkis ja ka mitmes järgnevas vestlusingis (Muhittin Tolga Özsağlami, Dr. Ali Dayioglu ja Põhja-Küprose tudengitega) tuli välja türgi-küproslaste pettumus Euroopa Liidu suhtes, mis peale ebaõnnestunud referendumi Annani plaani üle, võttis siiski Küprose Vabariigi 1. mail 2004. aastal oma liikmesriigiks. Zeliha Khashmani sõnul peetakse Põhja-Küprosel seda rahvusvahelise kogukonna poolt käest lastud võimaluseks konflikti väljastpoolt lahendada. Lõuna-Küprosel ei ole türgi-küproslaste sõnul enam mingit mõjuvat põhjust TRNC administratsiooniga kompromissile minekuks – neil on rahvusvaheline tunnustatus ja EL-i liikmelisuse staatus, samas kui Põhja-Küpros vaevleb majanduslikus isolatsioonis. Majandusliku isolatsiooni kõrvaldamist ja türgi-küproslastele kreeka-küproslastega võrdse elatustaseme võimaldamist nimetas ka praegune president **Mehmet Ali Talat** oma administratsiooni ühe olulise eesmärgina. Ka tema taunis rahvusvahelise kogukonna (eelkõige Euroopa Liidu) reaktsiooni Annani plaani läbikukkumisele ja viitas, et tulevikus peab Põhja-Küprose administratsioon seetõttu ilmselt jõulisemalt otsima rahvusvahelist tunnustust ja liikuma suurema suveräänsuse poole, et tagada oma riigile võrdväärne areng Küprose Vabariigiga.

Seda seisukohta väljendasid eraviisilistes vestlustes ka programmis osalenud põhja-küproslastest tudengid, kes viitasid sellele, et de jure mittetunnustatud riigi kodanikena ei ole neil kreeka-küproslastega, kes on ühtlasi ka Euroopa Liidu kodanikud, võrdseid elamistingimusi, liikumisvabadust (topeltkodakondsuse küsimus) võimalusi

kõrgharidusele ning tulenevalt majanduslikust isolatsioonist on piiratud ka nende riigi majanduslik areng.

Professor Khashman väljendas küll lootust, et kahe kogukonna liidrid võivad ühel päeval jõuda poliitilise kokkuleppeni saare ühendamiseks, kuid leidis sarnaselt mitme oma kolleegiga, et selleks peavad olema täidetud teatud psühholoogilised ja sotsiaal-majanduslikud eeltingimused, mis praegusel hetkel puuduvad. Ta rõhutas vajadust jätta poliitiline lepe esialgu kõrvale ning püüda jõulisemalt rakendada erinevaid meetmeid kahe kogukonna lähendamiseks, praktiliste küsimuste lahendamiseks, et vähendada umbusaldust ja hirmu, mis praegu domineerib türki-küproslaste ja kreeka-küproslaste omavahelistes suhetes.

Abhaasia juurtega politoloog **Muhittin Tolga Özsağlam** rääkis Annani plaanist ja selle läbikukkumisest. Tema sõnul mõjutas kreeka-küproslaste ülekaalukat vastuhäaletamist osaliselt ka puudulik ja moonutatud informatsioon plaani sisu kohta. Näiteks ei olnud nad teadlikud sellest, et Annani plaani kohaselt oleks neil olnud võimalus tagasi pöörduda oma teisele poole puhvertsooni jäänud kodudesse või saada kompensatsiooni. Seetõttu hääletasid kreeka-küproslased lähtudes emotsioonidest (hirm ja umbusaldus türki-küproslaste suhtes) mitte objektiivse ratsionaalse info põhjal. Võttes arvesse, et kreeka-küproslaste konflikti diskursuses on kinnisvaraküsimus olnud alati väga valus ning terav teema, oleks võinud see info Dr. Özsağlami arvates mõjutada referendum tulemust olulisel määral. Professor Özsağlami kolleeg **Dr. Ali Dayioglu** tõi omalt poolt välja fakti, et Küprose Vabariik piiras referendum eel valitsusväliste organisatsioonide tegevust, kes Annani plaani tutvustasid ja lendlehti jagasid, süüdistades neid raha vastuvõtmises ja koostöös TRNC valitsuse ning Euroopa Liiduga.

Dr. Özsağlam pooldab sarnaselt mitme oma kolleegiga seisukohta, et konflikti lahendamiseks tuleb enne poliitilise leppe lauale panekut kõigepealt Küprose kreeka ja türki kogukonnad taas kokku viia, sest üheks suurimaks probleemiks ongi kogukondade eraldatusega kaasnenud nendevaheline kasvav umbusaldus, antipaati ja hirm. Seda umbusaldust hoiab üleval konflikti algusaastatel vägivallaaktides kaotatud sugulaste sõprade mälestus, senimaani kadunud inimeste küsimus ning kindlasti paljude puhul

teisele poole rohelist joont jäänud kinnisvara küsimus. Kuivõrd puudub pikaajaline kooseksisteerimise kogemus siis on kogukondal teineteisest moonutatud ja subjektiivne pilt. Oluliseks praktiliseks sammuks sel teel pidas ta uute piiripunktide avamist, näiteks Ledra tänaval, mis on pealinna Nikosia peamine kaubandustänav. Dr. Özşaglamı sõnul peaks pöörama tähelepanu ühistele kultuurilistele projektidele ja spordivõistlustele, sest need ja teised samalaadsed usaldust loovad meetmed (confidence building measures – CBM's) võivad suurendada teineteisemõistmist türgi ja kreeka küproslaste vahel, mis on tema sõnul poliitilise kokkuleppe õnnestumise esimeseks eeltingimuseks.

Ka Dr. Ali Dayioglu rääkis sellest, et vaenulikkus kahe kogukonna vahel on paljuski põhjustatud nende eraldatusest, kontakti puudumisest. Nii tema kui Suistola viitasid sellele, et Küprose ajaloos on olnud aegu, kus kaks kogukonda elasid rahumeelselt koos, ühistes külades. Selle eraldatuse tagajärjel on Dr. Ali Dayioglu sõnul kahe kogukonna vahelistes suhetes võimu võtnud etnotsentrilisus, mida iseloomustab vastastikkune süüdistamine, kusjuures enda kogukonda nähakse ajaloolise kannataja rollis ja regionaalse poliitika ohvrina ning vastapoolt loomulikult kõige põhjustajana. Ja sellist etnotsentrilist maailmapilti toetab paljuski ka poliitiline eliit mõlemal pool „rohelist joont“, mis taastoodab/konstrueerib läbi riikliku sotsialiseerumisprotsessi (kallutatud ajalookäsitlus) traumasid ja demoniseerib vastaspoolt.

Lähis-Ida Ülikooli aserektor ja rahvusvaheliste suhete professor **Jouni Suistola** kordas ja võttis viimases loengus suuresti kokku eelnevatel päevadel kõnelenud professorite mõtted (kinnisvaraküsimus, kogetud trauma, sotsiaalselt konstrueeritud vaenlane) ning lisaks konflikti püsimise peamiste põhjuste väljatoomisele esitas ka omapoolse nägemuse olukorra lahendamiseks.

Suistola esitas oma loengu alguses kuulajaskonnale kindla tagamõttega provokatiivse küsimuse: „Kuidas mõistate Küprose konflikti? Milles teie arvates konflikt seisneb?“ Tema sõnul on iga konflikti lahendamisel kõige olulisem mõista konflikti olemust – „Defineeri probleem ning alles siis asu seda lahendama“, ütles ta. Professor Suistola hinnangul on Küprosel tegemist puhtalt rahvusliku/etnilise konfliktiga. Küprose konflikti üheks peamiseks probleemiks on tema sõnul ühtse identiteedi,

ühtekuuluvustunde, patriotismi puudumine – saarel ei tekkinud ajaloolistel põhjustel ühtset küprose rahvust ja kuigi ta väidab, et eksisteerib siiski teatav ühine küproslase identiteet, on seda alati nõrgestanud kahe kogukonna erinevad rahvuslikud tunded ja – konkurents (kreeka ja türki põrkuvad rahvused), mida on toetanud ka Kreeka ja Türki sekkumine.

Jouni Suistola nimetas kolm peamist põhjust, miks tema arvates on Küprose konflikt mitmetest rahvusvahelise kogukonna poolt algatatud katsetest hoolimata senimaani lahendamata. Esimesena tõi ta välja majandusliku kahju, mida osapooled konflikti lahenduse korral kannataksid. Suistola nimetas kõigepealt monopole, mis on tänapäeva Küprosel endiselt väga levinud (ka saare lõuna osas) kuid viitas siin loomulikult ka võimul olevatele poliitikutele ja ametnikele. Riigiparatuur on TRNC-s tohtu – valitsuse administratiivüksustes töötab ligikaudu 30 000 inimest (elanike arv 2004.a rahvaloenduse järgi oli 228 000). Suistola juhtis tähelepanu sellele, et Küprose poliitilist süsteemi iseloomustab mitte niivõrd parteiline- kui klannistruktuur, millele tuginedes toimivad võimusuhted ja teostatakse poliitikat. Näiteks Suistola sõnul on väga keeruline isegi igapäevaelu puudutavaid praktilisi küsimusi lahendada kui sul ei ole riigiparatuuris inimest oma „klannist“. Seda suurem ja mõistetavam on hirm võimaliku ühinemise ees – see toob paratamatult kaasa võimujagamise ja radikaalsed ümberkorraldused riigivalitsemise struktuuris.

Teise põhjusena kordas Suistola mitme varem kõnelenud kolleegi mõtet, et oluliseks probleemiks Küprosel on erinev ajalookäsitlus – kahe kogukonna vahel puudub ühtne arusaam konflikti algpõhjustest ja süüdlasest – kummalgi osapoolel on sellest oma kindel versioon ja sellest taganemist võidakse tõlgendada kui reetmist ja märtrite mälestuse rüvetamist.

Erineva ajalookäsitluse heaks näiteks on saare pealinna Nicosia/Lefkoşa eri pooltel asuvad analoogse sisu ning eesmärgiga (ja sama nimega) Rahvusliku Võitluse Muuseumid (The Museum of National Struggle), millest Põhja-Küprose poolel asuvat muuseumi õnnestus meil väliuuringu raames ka külastada. Suistola sõnul märgitakse türki-küproslaste kogukonna poolses muuseumis konflikti alguseks 1963. aastat kui

kreeka-küproslased järk-järgult taganesid vastloodud riigi konstitutsioonist ja algas türki-küproslaste kui vähemuse tagakiusamine, mis võttis lõpuks kodusõja mõõtmed ja kulmineerus 1974. aastal Türki invasiooniga. Kreeka-küproslaste kogukonna poolses analoogses muuseumis esitatakse ajalugu alles alates 1974. aastast, mil saare põhjapoolsed alad okupeeriti Türki poolt.

Kolmanda põhjusena tõi Suistola välja selle, et ajalooliselt on Küprose konflikt alati olnud osa mõnest suuremast konfliktist, olgu selleks siis Kreeka ja Türki vaheline võimuvõitlus või Külma sõja kontekst.

Professor Suistola lõpetas oma loengu sama mõttega, millega alustas – juhtides tähelepanu sellele, et Küprose konflikti puhul on tegemist eelkõige etnilise konfliktiga samas kui senised lahendusettepanekud on lähenenud sellele kui poliitilisele konfliktile. Ta rõhutas, et selle asemel, et püüda koostada järjekordset poliitilist lepet, tuleks keskenduda kahe kogukonna kokkuviiamisele. Etniline konflikt on omanäoline ja selleks, et mingi poliitiline lahendus oleks võimalik, tuleb lahendada kogukondade jaoks traumaatilised teemad. Küprose kahe kogukonna jaoks on tema sõnul nendeks teemadeks kodusõja ajal jäljetult kadunud inimeste küsimus, kinnisvara küsimus, tunnustamise küsimus, võrdse kohtlemise küsimus, Türki sõjaväe ja okupatsiooni küsimus. Suistola oli ainus, kes tõi välja ka Türki relvajõudude kohaloleku Põhja-Küprosel kui ühe olulise teguri, mis mõjutab konflikti lahendamist ja suurendab kreeka-küproslaste umbusku ja usaldamatust türki-küproslaste vastu. Zeliha Khashman küll ka mainis seda, kuid selles kontekstis, et Türki sõjaväe kohaolek oli vajalik türki-küproslaste kaitsmiseks.

Lisa 3 - Väliuuringu aruanne – „Setsessionistlik konflikt Moldovas“

Väliuuring konflikti piirkonnas

Sügis 2009

Annika Madissoo

Rahvusvaheliste suhete magistriõpe

Väliuuringu aruanne – „Setsessionistlik konflikt Moldovas“

Kursus ja väliuuring leidis aset 29. november - 6. detsember 2009. aastal. Vastuvõtvaks institutsiooniks oli Moldova Riiklik Ülikool. Erinevalt Küprose õppereisist, kus viibisime nõ. mittetunnustatud territooriumil, olime seekord riigis, millel on lahendamata konflikt oma lahkulöönud ja de facto toimiva territooriumiga, millel puudub rahvusvaheline tunnustus. Et programm ei oleks vaid ühe konflikti osapoole ideede keskne, oli neljandaks päevaks organiseeritud visiit Tiraspoli – Dnestri Moldaavia Vabariigi mitteametlikku pealinna, kus meil õnnestus osaleda kahe konflikti osapoole esindajate omavahelises debatis ning põgusalt usutleda sealseid tudengeid-professoreid.

Moldova-Transnistria konflikt on alates 1990-ndatest aastatest heitnud varju Moldova suveräänsusele ja territoriaalsele terviklikkusele ning komplitseerinud riigi suhteid Venemaaga. Näiliselt on konflikt külmutatud staatuses, suuremaid edusamme olukorra lahendamiseks saavutatud ei ole. Loomulikult võis eeldada, et kummalgi pool Dnestri jõge eksisteerib erinev (ning mingil määral kindlasti vastanduv) arusaam nii konflikti põhjustest kui selle võimalikest lahendustest. Seda üllatavam oli aga nädala jooksul toimunud ettekannete ja ümarlaudade käigus järjest selgemaks saanud tõdemus, et erinevaid nägemusi ja seisukohti konflikti osas on Moldovas palju rohkem. Konflikti diskursuses võib välja tuua neli peamist teemat, mida rohkem või vähem puudutati pea kõigi ümarlaua arutelude käigus: Transnistria regiooni tulevik, keeleküsimus, majanduslikud tegurid, korrumppeerunud ja nõrgad institutsioonid.

Reintegratsiooni aseminister **Ion Stavilă**, kes tõenäoliselt vahendas ka Moldova valitsuse ametlikku seisukohta, oli oma sõnavõtus võrdlemisi konkreetne ning loomulikult pidas ta kõige paremaks lahenduseks kauakestnud konfliktile Transnistria

regiooni täielikku reintegratsiooni. Ta tõi välja mitmed positiivsed eeldused konflikti lahendamiseks: Esiteks, konfliktil puudub religioosne või etniline mõõde. Teiseks, tavainimesed kahel pool Dnestri jõge ei ole teineteise suhtes vaenulikult meelestatud. Kolmandaks, erinevad rahvusgrupid ei ole selgelt kontsentreeritud kindlatesse piirkondadesse. Näiteks Transnistrias elab peaaegu võrdselt vene keelt, rumeenia keelt ja ukraina keelt kõnelevaid inimesi. Viimaseks tõi Staviļā välja selle, et konflikti lahendamiseks on välja töötatud uus mehhanism (package strategy), mis kaasab kõiki osapooli ja on seetõttu efektiivsem kui varasem 5+2 läbirääkimiste raamistik, mille tulemusena toimus aastatel 2005-2006 vaid neli ametlikku kohtumist peale mida kokkusaamised vaibusid.

Härra aseminister paistis olevat kindlal seisukohal, et Moldovas on tegemist pigem poliitilise konfliktiga ning selle lahendamiseks on tarvis eelkõige poliitilist tahtet. Ta väitis, et hetkel on tõsisemaks reintegratsioonile vastutöötavaks teguriks poliitilise tahte puudumine Venemaa Föderatsiooni poolt. Staviļā pidas küll parimaks lahenduseks Transnistria regiooni täielikku reintegreerimist Moldova koosseisu, kuid tõi välja ka teised konflikti diskursuses esile kerkinud võimalused, milledeks on: (1) esiteks, senise status quo püsimine, (2) teiseks variandiks oleks Transnistria iseseisvumine ja eraldumine, (3) kolmanda lahendusena rääkis ta Transnistria liitumisest Venemaaga (sarnase staatusega nagu Kaliningrad) ning (4) neljandaks võimaluseks pakkus välja Transnistria ühinemise Ukrainaga.

Hoolimata mitmetest eeldustest konflikti lahendada, ei ole selles suunas viimasel ajal toimunud ühtegi positiivset arengut. Mitmest ettekandest jäi kõlama etteheide Moldova ning Transnistria võimustruktuuride aina suuremale korrumpeerumisele kui ühele tegurile, mis säilitab kehtivat konflikti (Oazu Nantoi). Kuigi Tiraspoli esindajate sõnavõtust jäi mulje, et konflikti üheks algpõhjuseks oli Moldova valitsuse poolne rumeenia keele pealesurumine uue keeleseadusega (Anatoly Dirun), tuli mitme Chisinaus kõnelenu ettekannetest välja see, et konflikti tekkides 1990-ndatel olid olemas teatud grupid, kes manipuleerides massidega kasutasid ära tavainimeste hirme ning haarasid võimu (Oazu Nantoi, Angela Niculiță).

Praegune status quo püsimine on seega teatud poliitilise kildkonna enese võimu säilitamise huvides. Nagu tuli välja Chisinaus asuva Austria Arengukoostöö (Austrian Development Cooperation, ADC) organisatsiooni poolt läbiviidud ümarlaua kohtumisel Moldova tudengitega siis mõjutab osapoolte suhtumist teineteisesse ka riiklikult moonutatud ajalookäsitlus (kooliharidus) ja see, et Moldova ja Transnistria elanikud elavad erinevates infoväljades, mis on piiratud ja kallutatud ning võimustruktuuride kontrolli all.

Sellele väga vastu ei vaielda, et majanduslikud ning poliitilised huvid on korruptsiooni tõttu omavahel tihedalt seotud mõlemal pool Dnestri jõge. Ühe huvitavaima näite selle kohta tõi meile kohaliku Avaliku Poliitika Instituudi direktor **Oazu Nantoi**, kes rääkis Transnistriast kui „Sheriff”i vabariigist“. Sheriff on Transnistrias tegutsev ettevõte, mis on sealse presidendi Igor Smirnovi ja tema poja kontrolli all. See ettevõte omab monopolset seisundit pea kõigis eluvaldkondades ning seetõttu sekkub ka oluliselt regiooni poliitikasse. Nantoi suhtus väga kriitiliselt Transnistria poliitilisse eliiti viidates sellele, et kogu Moldova-Transnistria konflikt sai alguse väikese kildkonna ärimeeste majanduslikest huvidest, kes kasutades ära olukorda riigis, võimule said ja seejärel läbi poliitika rikastusid.

Oazu Nantoi rõhutas korruptsioonile viidates, et konflikti lahendamiseks on hädavajalikud reformid ka Moldova enda juhtkonnas, sest probleem ei ole tema sõnul mitte niivõrd selles, et Transnistria pool on tugevam kui selles, et ka Moldova enda valitsus on ebakompetentne, ebaefektiivne ning korrumpeerunud. Nantoi seisukohad konflikti lahenduse osas olid ühed radikaalseimad, mida olime kuulnud. Tema sõnul on lahenduseks see, et Transnistria elanikud peavad saama lojaalseteks Moldova kodanikeks (praegu paljudel topeltkodakondsused ja mitu passi), kes ei suuda kohaneda, sel tuleb lahkuda (Venemaale) ja kes ei lahku, need tuleb vangi panna.

Valentina Teosa, Moldova Riikliku Ülikooli rahvusvaheliste suhete osakonna juhataja tõi välja, et üheks oluliseks katsumuseks konflikti lahendamisel on Moldovaga taasliitumise muutmine atraktiivseks Transnistria poolele, mis on väidetavalt passiivsem osapool. Praegu tundub, et tavaelanikud pigistavad silma kinni oma poliitilise

administratsiooni korruptiivsuse ja ebademokraatlikkuse osas, sest elu Transnistrias tundub neile hetkel parem – regioon on oma tööstusliku potentsiaali tõttu majanduslikult enam arenenud, samuti toetab Transnistriat erinevate toetustega (pensionilisa, odav gaas) Vene Föderatsioon. Tema sõnul mängib Moldova-Transnistria konfliktis majandus väga suurt rolli – esiteks, tema sõnul sai Dnestri Moldaavia Vabariik iseseisvuda ning tänaseni de facto eksisteerida vaid tänu Venemaa ulatuslikule toetusele; teiseks, Tiraspoli poliitiline ja majanduslik eliit on omavahel väga tihedalt seotud (poliitikutele kuulub valdav osa tänaseks monopolsetest ettevõtetest) ning kolmandaks, iseseisva Moldova riigi majanduslikku arengut on pidurdanud olulisima tööstusliku piirkonna kaotamine. Seda Moldova-Transnistria konflikti majanduslikku aspekti rõhutas hiljem ka Oazu Nantoi.

Eelnevat arvesse võttes ei olnud ka väga üllatav, et Transnistria Riikliku Ülikooli ja Tiraspoli esindaja **Anatoly Dirun** tõi konflikti lahenduse üle arutledes välja selle, et Moldova ei ole Transnistria elanike jaoks reintegreerumiseks majanduslikult piisavalt atraktiivne ja lisas, et Moldova valitsust ei peeta piisavalt usaldusväärseks, sest Dnestri läänekaldalt tulenevad poliitikad ei ole olnud järjepidevad. Konflikti põhjustena tõi ta välja esiteks keeleküsümuse – eraldumise põhjuseks oli soov kaitsta venekeelse elanikkonna õigust rääkida emakeeles, sest kardeti, et kui riigikeeleks saab moldova (rumeenia) keel siis hakatakse venekeelset elanikkonda diskrimineerima nii töökohtadel kui hariduse-kultuuri valdkonnas. Sellega seonduski teine konflikti põhjus, mille Tiraspoli esindaja välja tõi, nimelt aspekt, et Moldova rahvarinne hakkas iseseisvumise ajal väidetavalt käsitlema moldovlasi kui rumeenlasi, mis oli vene rahvusest elanikele vastumeelne, sest nende silmis on Transnistria piirkond olnud geopolitiiliselt 200 aastat Venemaa mitte Rumeenia mõju all. Dirun tunnistas, et kahte regiooni eraldavaid aspekte on hetkel rohkem kui neid, mis neid ühendaksid ja seetõttu konflikti lahendus hetkel väga ebatõenäoline, vähemalt selles osas, mis puudutab Transnistria taasühinemist Moldovaga. Samas ei väitnud ta ka, et Transnistria eraldumise eesmärgiks oleks liitumine Venemaaga – üllatuslikult tunnistas ta hoopis, et Venemaa ei ole tõenäoliselt ka ise huvitatud Transnistria liitmisest.

Siinkohal peaks ära märkima, et Oazu Nantoi rõhutas, et Transnistria-Moldova konflikt püsib kuniks puudub dialoog kahe kogukonna vahel. Selle eest aga, et seda dialoogi ei tekiks, hoolitseb lisaks Vene Föderatsioonile ka Transnistria administratsioon. Nantoi tõi ühe lahendusena välja erinevate usaldust loovate meetmete (CBM) rakendamise, mis võiksid vähendada umbusaldust Transnistria ja Moldova elanike vahel, kuid toonitas jällegi, et selleks puudub hetkel nii poliitiline tahe kui kompetents.

Angela Niculiță, kes on ülikooli aserektor rahvusvaheliste suhete alal, rõhutas oma võrdlemisi radikaalses seisukohas seda, et sellist moodustist nagu Transnistria ei ole olemas, sest Moldova Vabariigi põhiseadus seda ei käsitle. Transnistriale võib seega viidata kui Dnestri jõe idakaldal asuvale Moldova territooriumile. Tema jaoks saab Moldova-Transnistria konflikti lahendamise seisneda vaid Moldova Vabariigi territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse taastamises läbi Transnistria reintegratsiooni ja Vene sõjaväe lahkumise okupeeritud territooriumilt.

Summary

The Analysis of the Tractability of the Cyprus Conflict and the Moldova-Transnistria Conflict Based on the Model of Intractable Conflicts

The unsolved conflicts in Cyprus and Moldova-Transnistria have been observed by the international community for several decades. Despite several attempts to negotiate an agreement they have persisted and remain unresolved. The scholarly literature has analyzed them from the perspective of secession, identity politics, international law, regionalism and europeanization. The Cyprus conflict has been defined mainly as an ethnic conflict and the Moldova-Transnistria conflict as a political one. The academic research in this field has been in my opinion too much focused on the different possible solutions to the final agreement. The solution-oriented approaches have failed to explain the high degree of complexity and persistence of such conflicts and this is why we must come to understand them in new ways.

As far as I know these cases have not been studied from the angle of tractability and the aim of my research was to fill this gap by conducting an empirical analysis on both the Cyprus and the Moldova-Transnistria conflicts to identify and assess the characteristics that refer to their intractability. I have thus built my master's thesis on the theoretical grounds of the model of intractable conflicts composed by Peter T. Coleman. The theory of intractable conflicts as a distinct phenomenon has developed only during the last decade but we could already argue that this is a promising approach in the field of conflict management by offering a new perspective to such complex cases like the ones in Cyprus and in Moldova-Transnistria. The contribution of Coleman to the development of the theory of intractable conflicts lies in collecting and systematizing former theoretical knowledge on extremely complex and protracted conflicts to create an elaborate model of the characteristics of intractable conflicts. He describes altogether twelve distinctive characteristics which he divides between five abstract categories.

The purpose of this paper was to conduct an analysis on the Cyprus and the Moldova-Transnistria conflicts based on the characteristics of intractable conflicts to determine whether and to what extent do these cases share the characteristics of the intractable

conflicts defined by Coleman's model. My master's thesis is unique in the sense of the analyzed data. Instead of using the available academic literature published on the cases of the Cyprus and the Moldova-Transnistria conflicts I have decided to conduct my analysis based on the expert-opinions that were written down during the field studies to North-Cyprus in 2008 and Moldova in 2009, both of which I attended.

My master's thesis consists of three main parts: theory, methodology and empirical analysis. The first, theoretical part presents Coleman's model of intractable conflicts, its twelve characteristics and five categories of the characteristics. In the second chapter the main purpose and research questions of this paper are formulated and it also gives an overview of the empirical data (expert-opinions) and research method (directed content analysis) used. Then, in the third part of this paper, following the described research method, the analysis of expert-opinions on the basis of Coleman's characters of intractable conflicts is conducted. The results of the analysis are presented in the following chapter together with the conclusion and additional remarks by the author. For a better overview the results of the analysis of expert-opinions are summarized into two tables (Table 2 and Table 3), each of them answering one of the two reasearch questions.

The empirical analysis of the expert-opinions was conducted with the purpose of answering the two research questions in order to evaluate the intractability of both cases. The first of the two research questions was to identify the characteristics of intractable conflicts that are present in the case of the Cyprus or the Moldova-Transnistria conflict. The results show that although all of the five Coleman's categories were present in both cases, not all of the twelve characteristics of intractable conflicts that constitute these categories were identified. Namely, *malignant social processes* was absent both in the case of the Cyprus and the case of the Moldova-Transnistria and additional two characteristics - *protracted trauma* and *pervasiveness and complexity* were not identified in the case of the Moldova-Transnistria. Tabel 2 summarizes the results of the analysis by showing which of Coleman's five categories of the characteristics of intractable conflicts were present in the case of each expert and it shows that in the case of the Cyprus conflict of 25 possible variables (5 categories x 5

experts) 22 were identified compared to only 13 in the case of the Moldova-Transnistria conflict.

Evaluating the intractability of a conflict only by the existence/nonexistence of the characters of intractable conflicts is inadequate. Therefore we must answer the second research question posed in accordance with the purpose of this paper which was to measure the strength of each Coleman's category in the case of the Cyprus conflict and in the case of the Moldova-Transnistria conflict. The answer for this question is summarized in Table 3, which shows that in the case of the Cyprus conflict Coleman's categories of the characters of intractable conflicts are present in a significantly higher level than in the case of the Moldova-Transnistria conflict. I have measured each of Coleman's category with the value „weak“, „average“, „strong“ and „very strong“ depending on their strength on each case according to the expert-opinions.

The results show that in the case of the Cyprus conflict even three of five categories are rated with the value „very strong“ (*context, issues and relationships*), one with „strong“ (*outcomes*) and one with „average“ (*processes*), whereby none of the categories of the characteristics of intractable conflicts were measured to be present on a „weak“ level. On the contrary, the case of the Moldova-Transnistria shows that according to the expert-opinions, even three of five Coleman's categories could be given the rating „weak“ (*relationships, processes, outcomes*), one category is measured as „average“ (*issues*) and only one as „strong“ (*context*). None of the five categories were valued to be present on a „very strong“ level.

Summarizing the results of the analysis we could conclude that based on expert-opinions, in the case of Cyprus conflict we have identified strong resemblances to intractable conflicts characterized by Coleman, and in conclusion this case could be thus defined rather as an intractable conflict. The Moldova-Transnistria conflict on the other hand has several characteristics of an intractable conflict but since they are present in a much lower level we could say that this conflict could be defined as a tractable conflict with some characteristics of intractable conflicts.

In general, the use of Coleman's model of intractable conflicts as a theoretical basis was justified – it helped to answer and keep the focus on the research questions, and the results show that this model could explain both cases under study quite effectively. However, during the analysis some observations were made regarding Coleman's model that needs to be emphasized. Specifically, in the expert-opinions of both experts of Cyprus and of Moldova-Transnistria there emerged some additional variables which according to the experts have significantly impeded the conflict management and the existence of which could thus in my opinion refer to the intractability of these cases. Those additional characteristics of intractable conflicts could be: „lack of will to act“, „corruption“, „economic factors“ and „intervention by third parties“. This could refer to the fact that Coleman's model may be too general to fully explain intractable conflicts in all areas and the need to develop a more specific model for political studies for better understanding of interstate/international conflicts.